

LEKSIKON

ANTIČKI PRIRODOZNASTVENICI

Uvodna bilješka

78 U ovaj dio leksikona posvećenog antičkim stručnim piscima uvršteni su, sa cjelokupnim svojim opusom ili s onim njegovim dijelom koji je relevantan za ovu tematiku, autori koji su pisali u domeni danas pokrivenoj prirodnim znanostima. Riječ je, dakle, o teoretičarima i praktičarima s područja matematike, biologije, astronomije i astrologije, fizike, alkemije, geografije, te o gramatičarima (stručnjacima za geodeziju) i stratezima; zbog toga što bi leksikon bio preglomazan, izostavljeni su ovaj put liječnici i medicinari koji bi inače ovamo također pripadali.

Kako se broj teškoća, što duže rad na leksikonima traje, ne smanjuje nego se jedino povećava, uz sve one koje smo se do sada trudili da ih riješimo, pojavio se i ozbiljan problem terminologije: ponekad je, osobito ako se radi samo o sačuvanom naslovu, izuzetno teško odrediti kojem suvremenom pojmu odgovara neki antički stručni termin, pa je — u nedostatku bar nama dostupne moderne literature o tome — prijevod koji put (nadamo se: rijetko) produkt domišljanja.

Kao i uvijek, upotrijebljene su oznake:

- djelo sačuvano u cijelosti;
- ⊙ fragmentarno očuvano djelo;
- izgubljeno djelo.

Autori su leksikona **Antički prirodoznanstvenici**: Marina Bricko, Darko Novaković, Damir Salopek, Zlatko Šešelj i Dubravko Škiljan.

A

AGATEMER (Ἀγαθήμερος), nepoznato vrijeme. Grčki geograf čiji je *Nactr geografije*, inače kompilacija iz djela pretptolemejskih zemljopisaca, važan izvor za poznavanje antičke geografije.

● *Nactr geografije* (Γεωγραφίας ἡ πότυωσις)

AGATON sa **Sama** (Ἀγάθων), helenističko razdoblje (?). Grčki geograf, od čijeg su djela očuvani samo fragmenti.

● *Skitska povijest* (Σκυθικά), *O rijekama* (Περὶ ποταμῶν), *Plovidba oko obala Crnog mora* (Περὶ πλους)

AGENIJE Urbik (Ag/g/ennius Urbicus), 5.st.(?). Rimski stručnjak za premjeravanje zemljišta – gromatik, čija su djela – od kojih mu se jedno vjerojatno pogrešno pripisuje – uklopljena u komentare Frontinovih spisa.

● *O raspravama o zemljištu* (*De controversiis agrorum*), *Bilješka o kvaliteti zemljišta* (*Commentum de agrorum qualitate*) (?)

AHILEJ TATIJE (Ἀχιλλεύς Τάτιος), 3.st.(?). Grčki znanstvenik, često zamjenjivan s romanopiscem istog imena, napisao je astronomsko djelo, fragmentarno očuvano, kao uvodni komentar za Aratov spjev. Gramatički radovi zacijelo nisu njegovi.

● *O nebeskom globusu* (Περὶ σφαιράς), *Etimologije* (Ἑτυμολογία) (?)

ALEKSANDAR iz **Efeza** (Ἀλέξανδρος), 1.st.pr.n.e. Grčki političar, govornik i znanstvenik, zvan „Svjetlost“ (Λύχνος), sastavio je jedno povijesno djelo i učenu pjesmu geografskog i astronomskog sadržaja u kojoj raspravlja i o harmoniji sfera.

● fragmenti povijesnog djela i didaktičke pjesme

ALEKSANDAR iz **Minda** (Ἀλέξανδρος), 1.st. Grčki zoolog koji je, na osnovi Aristotelova materijala, sastavio više knjiga: o životinjama, o uzgoju ptica, o pretvorbama ljudi u životinje, o Crnom moru.

● *O životinjama* (Περὶ ζώων), *O lovu na ptice* (Θηριακός), *Zbirka čudesa* (Θαυμασίων συναγωγῆ), *Plovidba oko obala Crvenog mora* (Περὶ πλους τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάττης), *Mitske priče* (Μυθικά), *Tumačenje snova* (Ὀνειροκριτικά)

ALKETA (Ἀλκέτας), 2.st.pr.n.e. Grčki putopisac koji je opisao darove izložene u Delfima.

● *O zavjetnim darovima u Delfima* (Περὶ τῶν ἐν Δέλφοις ἀναθημάτων)

AMPELIJE, Lucije (Lucius Ampelius), 2.st. Rimski pisac, sastavljač djela posvećenog nekom Makrinu (možda caru), u čijih je 50 poglavlja dan kratak pregled kozmologije, mitologije, geografije i povijesti u obliku priprema za ispite. Bez ikakve književne vrijednosti, rad je važan kao izvor za starije autore (Nepota, Livija, Varona itd.). Izdao ga je 1638. C. Saumaise na osnovi u međuvremenu izgubljena rukopisa.

● *Podsjetnik* (*Liber memorialis*)

ANATOLIJE (Ἀνατόλιος), 3.st. Grčki matematičar i filozof, voditelj peripatetičke škole u Aleksandriji, a kasnije – nakon prijelaza na kršćanstvo – biskup Laodikeje. Sastavio je uvod u matematiku.

● *Uvod u aritmetiku* (Εἰσαγωγαὶ ἀριθμητικά), *O pashi* (Περὶ τοῦ πάσχα)

ANDRON iz **Teja** (Ἄνδρων), 4.st.pr.n.e. Grči geograf, pratilac Aleksandra Velikog, opisao je obale Crnog mora.

● *Plovidba oko obala Crnog mora* (Περὶ πλους)

ANDROSTEN (Ἀνδροσθένης), 4.st.pr.n.e. Pomorski oficir s Tasa, u službi Aleksandra Velikog, istraživao je obalu Arabije i napisao je opis obale Perzijskog zaljeva, koji je služio kao izvor Teofrastu i Eratostenu.

● *Plovidba uz Indiju* (Παρὰ πλους τῆς Ἰνδικῆς)

ANTEMIJE (Ἀνθέμιος), 6.st. Grčki arhitekt i matematičar iz Trala, obnovio je požarom uništenu crkvu sv. Sofije u Konstantinopolu. U sačuvanom fragmentu djela govori o konvergentnim lećama.

● *O neobičnim spravama* (Περὶ παραδόξων μηχανημάτων)

ANTIOH iz **Atene** (Ἀντίοχος), 1/2.st. Grčki astrolog, autor učene pjesme u heksametrima, u 7 knjiga, uz čije je izvode sačuvana i parafraza u prozi.

● *Blaga* (Θησαυροί)

ANTONIJE Kastor (Antonius Castor), 1. st. Rimski botaničar kojeg spominje Plinije Stariji.

○ nepoznato

ANUBION (Ἀνουβίων), 1. st. Grčki pjesnik, sastavio učenu pjesmu u elegijskom distihu s astrološkom tematikom. Sačuvano nekoliko stihova.

● fragmenti astrološke pjesme

APOLONID Horapion (Ἀπολλωνίδης), 1. st. pr.n.e. Grčki geograf i povjesničar, u malobrojnijim očuvanim fragmentima opisuje Bliski Istok.

○ *Plovidba oko obala Evrope* (Περὶ πλοῦς τῆς Εὐρώπης)

APOLONIJE iz Perge (Ἀπολλώνιος), 3. st. pr.n.e. Grčki matematičar i astronom, podučavao je u Aleksandriji i Pergamu. Glavno djelo posvećeno je geometriji stošca: u prve četiri od osam knjiga prikazuju se radovi starijih matematičara (sačuvano u grčkom originalu), a u druge četiri iznijeta su vlastita produbljena istraživanja (5–7. knjiga očuvane u arapskom prijevodu, iz 9. st., a 8. je izgubljena).

● *O stošcu* (Κωνικά)

○ *Razdioba omjera* (Λύγου ἀποτομή), *Razdioba plohe* (Χωρίον ἀποτομή), *Određeni presjek* (Διαωρισμένη τομή), *Tangente* (Ἐπαυρά), *Pravci* (Νεύσεις), *Točke u ravnini* (Τόποι ἐπίπεδοι), *O tijelima sa žarištem* (Περὶ τοῦ πυρίου), *O vijku* (Περὶ τοῦ κοχλίου), *Usporedba dodekaedra s ikosiedrom* (Σύγκρισις τοῦ δωδεκαέδρου πρὸς τὸ εἰκοσάεδρον), *Opća matematika* (Καθόλου πραγματεία), *O uspješnom porođaju* (Ἐγκυτόκων); spis o iracionalnim veličinama

ARAT iz Sola (Ἄρατος), 3. st. pr.n.e. Grčki pjesnik, učenik stoika u Ateni, živio neko vrijeme u Peli na dvoru Antigona Gonata. Uz manje pjesme, A. je sastavio i učenu pjesmu o nebeskim pojavama, temeljeći je na saznanjima iz djela astronoma Eudoksa iz Knida. Opisane su stajaće zvijezde, planete i znakovi vremenskih promjena. Djelo posjeduje prilično literarne uvjerljivosti, te predstavlja sretan spoj didaktičke tematike i poetskog nadahnuća, traženog kod Hesioda i Homera. Već u antici veoma hvaljen (spominje se 27 njegovih komentatora, a na latinski su ga, između ostalih, prevodili i

Varon Atacin i Ciceron), spjev je u srednjem vijeku služio i kao astronomski udžbenik.

● *Nebeske pojave* (Φαινόμενα)

○ *O liječenju* (Ἱατρικά), *Slaganje lijekova* (Σύνθεσις φαρμάκων), *Hrana životinja* (Θηριακῶν ἐπιτήδεια), *Tužaljke* (Ἐπικτήδεια), *Nastanak ljudi* (Ἀνθρωπογονία), *Šale* (Παίγνια), *Sitnice* (Κατὰ λεπτόν), *Elegije* (Ἐλεγεία), *Epigrami* (Ἐπιγράμματα), *Harite* (Χάρτες), *Opisi karaktera* (Ἡθοποιάι), *Ispravak Odiseje* (Διόρθωσις Ὀδυσσεύς), *O Homeru* (Περὶ Ὁμήρου), *O žrtvonjanju* (Θυτικά), (?), *O žrtvama* (Ἐπιθυτικόν) (?), *Opticama* (Περὶ ὀπτικῶν) (?), himna Panu; pisma

ARHIMED (Ἀρχιμήδης), 287–212. pr.n.e. Grčki matematičar iz Sirakuze, u Aleksandriji učio kod Konona sa Sama, Dositeja iz Peluzija i Eratostena, do smrti živio u rodnom gradu, gdje ga je – za opsade – ubio rimski vojnik. Osim teorijom matematike bavio se i praktički mehanikom i građio strojeve (crpke, planetarij, ratne sprave itd.). Kao jedan od najvećih teoretičara svoje epohe obrađivao je problematiku infinitezimalnog računa, površine kruga, određivanja specifične težine, poluge, geometrijskih tijela, statike, metodologije matematike itd. Svoja je brojna djela, djelomično sačuvana, pisao dorskim dijalektom, a metodološki *Pristup na koine*. Izuzetno mjesto koje A. zauzima u povijesti matematike i fizike dokazuje i činjenica da se njegovim imenom i danas naziva Arhimedov aksiom (o dosezanju svake točke na pravcu konačnim brojem), Arhimedov zakon (o prividnom gubitku na težini tijela uronjenog u tekućinu), Arhimedov vijak. Poznavanje A. djela djelomično zahvaljujemo Arapima.

● *O kugli i valjku* (Περὶ σφαιρας καὶ κυλίνδρου), *Mjerenje kruga* (Κύκλου μέτρησις), *O ravnoteži ravnih likova* (Περὶ ἰσορροπιῶν), *O konoidima i sferoidima* (Περὶ κωνοειδῶν καὶ σφαιροειδῶν), *Pješčano računalo* (Ψαμμίτης), *Kvadratura parabole* (Τετραγωνισμὸς παραβολῆς), *O plivanju tijela* (Περὶ τῶν ὄχουμένων), *O vijcima* (Περὶ ἐλικῶν), *O građenju nebeskog globusa* (Περὶ σφαιροποιίας), *O teoremima mehanike, pristup Eratostenu* (Περὶ τῶν μηχανικῶν θεωρημάτων πρὸς Ἐρατοσθένην ἔφοδος), *Problem s govedita* (Πρόβλημα βοεικόν), *Kartaška igra* (Στομάχιων), *Pomoćni teoremi* (Λήμματα) (?)

○ *O vagama* (Περὶ ζυγῶν), *O težištu* (Κεντροβαρικά), *O ogledalima* (Κατοπτρικά), *Počela* (Ἄρχαι)

ARIJAN (Ἀρριανός), 2.st.(?). Grčki astronom, autor djela protiv astrologa, možda identičan s historičarem A.

① *O prirodni kometa* (Περὶ κομητῶν φύσεως)

ARISTARH sa **Sama** (Ἀρίσταρχος), 3.st. pr.n.e. Grčki matematičar i astronom, učenik Stratona iz Lampsaka, prvi je tvrdio da se Zemlja okreće ne samo oko Sunca nego i oko sebe: teza, koja anticipira kopernikovsku astronomiju, u antici nije imala odjeka osim kod Seleuka iz Seleukije. U glavnom, sačuvanom djelu izlaže metodu mjerenja udaljenosti Sunca i Mjeseca.

● *O veličinama i udaljenostima Sunca i Mjeseca* (Περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων Ἡλίου καὶ Σελήνης)

① *Spisi o pretpostavkama* (Ἱποθεσέων γραφαί)

ARISTEJ (Ἀρισταίος), 4.st.pr.n.e. Grčki matematičar, bavio se presjekom stošca. Djela u potpunosti izgubljena.

○ *Točka na trodimenzionalnom tijelu* (Στερεοὶ τόποι); spis o usporedbi pet oblika

ARTEMIDOR iz **Efeza** (Ἀρτεμίδωρος), oko 100.pr.n.e. Grčki političar i geograf, vodio poslanstvo u Rim, a nakon putovanja u Hispaniju i Egipat objavio putopise u 11 knjiga.

① *Geografski zapisi* (Γεωγραφούμενα)

○ *Jonski ljetopis* (Ἰωνικά ἡπομνήματα)

ASKLEPIODOT (Ἀσκληπιάδοτος), 1.st.pr.n.e. Grčki pisac, čija je knjiga o ratnoj taktici najstariji očuvani udžbenik te vrste. Bio je učenik Posidonijev.

● *Osnovni pojmovi taktike* (Τακτικά κεφάλαια)

○ *Prirodni uzroci* (Αἴτια φυσικά)

ATAL s **Roda** (Ἄτταλος), 2.st.pr.n.e. Grčki matematičar i astronom, komentator Aratovih *Nebeskih pojave*.

① komentar uz Aratove *Nebeske pojave*

ATENEJ (Ἀθηναίος), nepoznato vrijeme. Grčki pisac djela o opsadnim spravama koje je uvelike nalik Vitruvijevim odlomci-

ma iste tematike, pa se zaključuje da su imali zajednički izvor.

① *O opsadnim spravama* (Περὶ μηχανημάτων)

AUTOLIK (Αὐτόλυκος), oko 300.pr.n.e. Grčki matematičar iz Pitane, suvremenik Euklidov, teoretičar sferne geometrije. Uz Euklidova djela, njegove su dvije sačuvane knjige najstariji udžbenici te tematike, rano poznati u latinskom, hebrejskom i arapskom prijevodu.

● *O kugli koja rotira* (Περὶ κωουμένης σφαίρας), *O izlascima i zalascima zvijezda* (Περὶ ἐπιτολῶν καὶ δόσεων)

○ kritika Eudoksa iz Kinida

AVIJEN, **Fest Ruf** (Festus Ruf/i/us Avienus), 4.st. Rimski pjesnik iz Volzinja, dvaput prokonzul, prerađivao je stariju didaktičku poeziju: Aratove *Nebeske pojave* (pre-pjev s dodacima, preuzetima iz sholija), opis svijeta Dionizija Perijegeta, te opis obale od Crnog mora do Britanije (iz nepoznatog izvora).

● *Arat (Aratus), Opis svijeta (Descriptio orbis), Morska obala (Ora maritima)*

○ prepjesi Livija i Vergilija

B

BALBIL (Balbillus), 1.st. Rimski astrolog, dvorski zvjezdoznanac careva Klaudija, Nerona i Vespazijana. Djelo, nepotpuno očuvano, pisano je na grčkom.

① *Astrologija* (Ἀστρολογούμενα)

BALBO (Balbus), 1.st. Rimski geodet, autor priručnika koji se pripisivao i Celzu, Frontinu i Frontonu. Priručnik sadržava pregled važnijih termina. Druga su mu dva djela vjerojatno pogrešno atribuirana.

● *Opis i smisao svih oblika (Expositio et ratio omnium formarum), Popis kolonija (Liber coloniarum) (?), O asu (De asse) (?)*

BARBIL (Βάρβιλλος), 1.st. Grčki astronom, djelovao na dvoru Nerona i Vespazijana. Autor knjige protiv Hermokrata.

① fragmenti astronomskog djela

BETON (Βαίτων), 3.st.pr.n.e. Grčki pisac, mjerач puta na pohodu Aleksandra Velikog, sastavio je djelo o svojim zapažanjima: spominju ga Strabon i Plinije Stariji.

① *Postaje* (Σταθμοί)

BITON (*Βίτων*), 2.st.pr.n.e. Grčki tehničar koji je pergamskom kralju Atalu posvetio nejasno napisano djelo o starim opsadnim spravama. Pisao je i o optici.

● *Izgradnja ratnih sprava i katapulta* (*Κατασκευαί πολεμικῶν ὀργάνων καὶ καταπαλτικῶν*)

○ *O optici* (*Ὀπτικά*)

C

CARMEN DE PONDERIBUS ET MENSURIS. Anonimni latinski spjev (208 heksametara) o grčkim i rimskim mjerama i utezima, pripisan pogrešno Priscijanu. Potječe iz razdoblja oko 400. g.

● *Pjesma o utezima i mjerama* (*Carmen de ponderibus et mensuris*)

CORPUS GROMATICORUM. Zbirka latinskih tekstova o geodetskoj vještini koja sadržava prerade i izvratke iz djela najznačajnijih autora od 2. st. nadalje: Agenija Urbika, Balba, Epafrodita, Julija Frontina, Higina, Inocencija, Junija Nipsa i Sikula Flaka. Zbirka je nastala prije 6.st.

● *Gromatički spisi* (*Corpus gromaticorum*)

82

D

DAMIJAN iz Larise (*Δαμιανός*), 4.st. Grčki autor jednog djela o optici.

● *Osnovne postavke o optici* (*Κεφάλαια τῶν ὀπτικῶν ὑποθέσεων*)

DEMETRIJE iz Kalatide (*Δημήτριος*), 3.st. pr.n.e. Grčki geograf i povjesničar, autor opsežnog djela (20 knjiga), važnog izvora za poznavanje sjevernih krajeva: možda je riječ o orđoj historiji izloženoj prema geografskom rasporedu. Sačuvano je samo 6 fragmenata.

● *O Evropi i Aziji* (*Περὶ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας*)

DEMOSTRAT (*Δημόστρατος*), 1.st.pr.n.e. Pisac i senator, prema *Sudi* autor djela o ribama u 10 knjiga i nekih manjih radova.

○ *Ribarski priručnik* (*Ἀλευτικά*); manja djela

DE REBUS BELLICIS. Anonimni spis iz 4. st. koji predstavlja iscrpan udžbenik svih

elemenata ratne vještine, od zapovijedanja vojskom do liječenja rana, od pomorskog ratovanja do teške artiljerije. Djelo je ilustrirano.

○ *O ratovanju* (*De rebus bellicis*)

DIDIM iz Aleksandrije (*Δίδυμος*), 4.st. Grčki stručnjak za zemljoradnju, autor izgubljenog priručnika koji hvali Kasijan Bas.

○ *Izvaci o zemljoradnji* (*Περὶ γεωργίας ἐκλογαί*)

DIODOR (*Διόδωρος*), 4/5.st. Grčki metrolog, sastavljač priručnika o utezima i mjerama namijenjenog medicinarima.

● *O utezima i mjerama* (*Περὶ σταθμῶν καὶ μέτρων*)

DIODOR iz Aleksandrije (*Διόδωρος*), 1.st. pr.n.e. Grčki matematičar i prirodosnanstvenik, stoik, bavio se mjerenjem visine zvijezda. Utvrdio je i pravila za izgradnju sunčanih satova.

○ *Visina zvijezda* (*Ἀνάλημμα*)

DIODOR iz Atene (*Διόδωρος*), oko 300.pr.n.e. Grčki putopisac koji je u svojim djelima obuhvaćao i brojne historiografske podatke.

● *O nadgrobnim spomenicima* (*Περὶ μνημάτων*), *O antičkim demama* (*Περὶ τῶν Ἀττικῶν δῆμων*)

DIOKLO (*Διοκλῆς*), 1.st.pr.n.e. Grčki matematičar, bavio se problemima optike.

● *O konkavnim ogledalima* (*Περὶ πυρεῶν*)

DIONISODOR iz Amisa (*Διονυσόδωρος*), oko 200.pr.n.e. (?). Grčki matematičar porijeklom iz Amisa na Pontu. Bavio se problemima presjeka stošca i drugim geometrijskim problemima. Citira ga Eutolik.

● *O zakrivljenosti* (*Περὶ τῆς σφείρας*)

DIONIZIJE¹ (*Διονύσιος*), nepoznato vrijeme. Grčki alkemičar, suautor jednog spisa o poznavanju magičnih svojstava kamenja.

● *Sokratova i Dionizijeva rasprava o kamenju* (*Σοκράτους καὶ Διονυσίου περὶ λίθων*)

DIONIZIJE² (*Διονύσιος*), 1.st. (ili kasnije). Grčki pjesnik-putopisac, autor pjesme u kojoj je opjevao grčku obalu i otoke. Djelo je pisano u jampskim trimetrima, a sačuvano je prvih 150 stihova. Prva 23 stiha daju

u akrostihu autorovo ime: Dionizije, sin Kalifontov.

● fragment pjesme nepoznata naslova

DIONIZIJE iz Aleksandrije (Διονύσιος), 3.st. pr.n.e. Grčki astronom, djelovao u Aleksandriji pod Ptolemejem II, a bavio se izradom sistema mjerenja vremena (njegov je sistem stupio na snagu 287. g.). Možda je identičan s Dionizijem koji je kao Ptolemejev poslanik putovao u Indiju. O njegovim istraživanjima postoje samo napomene.

○ nepoznato

DIONIZIJE iz Bizanta (Διονύσιος), 2.st. Grčki geograf, autor opisa bosporske obale s brojnim etnografskim i historijskim podacima. Djelo je pisano izvrsnim jezikom (u tradiciji aticističkog retoričkog stila), a bilo je poznato sve do 16.st., kad je izgubljeno. Postoji latinski prijevod (P. Gilija), a otkriveni su i fragmenti na papirusima.

● *Plovidba po Bosporu* (Ἀνάπλους Βοσπόρου)

DIONIZIJE iz Filadelfije (Διονύσιος), nepoznato vrijeme. Smatraju ga neki autori piscem jedne studije o pticama (u 3 knjige), koju većina pripisuje Dioniziju Perijegetu. Sačuvana je u proznoj preradi Eutekmija.

● *O pticama* (Ὅρνιθιακά)

DIONIZIJE PERIJEGET (Διονύσιος), 2.st. Grčki pjesnik, sin D. iz Aleksandrije, živio u Rimu. Autor je spjeva od 1187 heksameta u kojem opisuju tada poznati svijet. Djelo je već u antici postalo klasičnim, a kao školski udžbenik upotrebljavao se i u srednjem vijeku. Često je komentirano i prevedeno na latinski. D. se osim toga javlja i kao autor djela o magičnim svojstvima kamenja, te nekih drugih djela (v. D. iz Filadelfije).

● *Opis svijeta* (Περιήγησις τῆς οἰκουμένης)

● *O kamenju* (Λιθιακά)

○ *Znamenja* (Δωσημιαί)

DIOFAN iz Nikeje (Διοφάνης), 1.st.pr.n.e. Grčki pisac iz Nikeje u Bitiniji, autor sažetka (6 knjiga) djela Kasija Dionizija o poljoprivredi (a to je, zapravo, grčka prerada djela Kartažanina Maga). D. je djelo posvetio kralju Dejotarju, a često je spominjan i u kasnijoj stručnoj literaturi o poljoprivredi (Terencije Varon i dr.).

○ djelo nepoznata naslova

DIOFANT iz Aleksandrije (Διόφαντος), 3.st. Grčki matematičar, autor brojnih radova, od kojih je najznačajnija zbirka aritmetičkih zadataka u 13 knjiga (sačuvano ih je 6), koji se kao udžbenik upotrebljavao u školama.

● spis o poligonalnim računima

● *Aritmetika* (Ἀριθμητικά)

○ *Nedokazivi teoremi* (Ποριζήματα)

DOMNIN (Δομνῖνος), 5.st. Grčki matematičar i filozof, helenizirani Hebrej porijeklom iz Larise u Siriji. Kao filozof beznačajan (neoplatonovac). Autor dvaju aritmetičkih udžbenika.

● *Priručnik za uvod u aritmetiku* (Ἐγχειρίδιον ἀριθμητικῆς εἰσαγωγῆς), *Kako je moguće izvoditi pojam iz pojma* (Ὅπως ἔστι λόγον ἐκ λόγου ἀφελῆν)

○ *Osnove aritmetike* (Ἀριθμητικὴ στοιχειώσις)

DORION (Δωρίων), 1.st. Grčki prirodoslovac, autor jednog djela o ribama sastavljenog od brojnih starijih predložaka. Citirao ga Atenej.

● *O ribama* (Περὶ ἰχθύων)

DOROTEJ iz Sidona (Δωρόθεος), 1/2.st. Grčki astrolog, autor poučnog spjeva o astrologiji u 5 knjiga (u heksametrima), koji je znatno utjecao na kasniju, osobito arapsku astrologiju. Sačuvani su opsežni fragmenti i prozni sažeci.

● fragmenti astrološke pjesme

DOSITEJ iz Peluzija (Δοσίθεος), 3.st.pr.n.e. Grčki astronom porijeklom iz Peluzija u Egiptu, djelovao u Aleksandriji. Prijateljevao s Arhimedom. Bavio se istraživanjima sa svih područja astronomije. Sačuvani skromni fragmenti.

○ fragmenti astronomskih djela

E

ELIJAN, Klaudije (Claudius Aelianus, Ἀλιανός), 2.st. Rimski sofist, historičar i prirodoznanstvenik, rođen u Prenesti oko 170, a umro oko 235. godine. Učenik sofiste Pausanije od kojeg je izvrsno naučio grčki i na tom jeziku stvorio sva svoja djela. Utjecaj retorskog obrazovanja vidljiv je posebno u kratkoj zbirci pisama, a posebnu su popularnost već u antici imale zbirke neobičnosti iz životinjskog svijeta i povijesti. Ne-

sačuvana filozofska djela tretirala su omiljene teme popularne filozofije, što je E. pribavilo zahvalnu publiku u antici i isto tako u srednjem vijeku.

☉ *O osobitosti životinja* (Περὶ ζώων ιδιότητος), *Šarena povijest* (Ποικίλη ιστορία), *Seoska pisma* (Ἐπιστολαὶ ἀγροικικαί)

☉ *O providnosti* (Περὶ προνοίας)

○ *O božanskoj jasnoći* (Περὶ θείων ἐναργεῶν)

ELIJAN Taktik (Αἰλιανός), 1.st. Grčki vojni pisac, autor jednog priručnika o taktici hoplitske falange posvećenog caru Trajanu. Za pisanje je koristio starije djelo Asklepiodota te brojne druge izvore (a sam nije imao vojničkih iskustava!). Djelo je bilo vrlo popularno, a u 14. stoljeću prevedeno je na arapski.

☉ *Taktika* (Τακτικά)

ENIJA Taktik (Αινείας ὁ Τακτικός), 4.st. pr.n.e. Prvi grčki vojni pisac, možda identičan Eniji iz Stimfala, arkadskom strategu. Za tu identifikaciju govori i činjenica da velik broj podataka otkriva uvid u vojnu praksu. Sačuvano je djelo o opsjedanju gradova, prvotno dio veće cjeline, u kojem autor savjete opsjednutim braniocima ilustrira brojnim historijskim primjerima, te napomenama o suvremenim političkim zbivanjima. Djelo je često citirano u djelima kasnijih pisaca.

☉ *Opsjedanje gradova* (Πολιορκητικά)

☉ *Knjiga o vještini pripremanja* (Παρασκευαστικὴ βίβλος), *Knjiga o vještini dobave* (Πορωτικὴ βίβλος), *Knjiga o taborovanju* (Στρατοπεδευτικὴ βίβλος), *Čuveni događaji* (Ἀκούσματα)

ENOPID (Οἰωνπίδης), 5.st.pr.n.e. Grčki matematičar i astronom porijeklom s otoka Hija. Izradio je, među ostalim, vlastiti kalendar na bazi ciklusa od 59 godina, te ustanovio nagib ekliptike. Bavio se i geometrijskim problemima.

☉ fragmenti nepoznatih djela

EPAFRODIT (Επαφροδίτης), nepoznato vrijeme. Rimski gramatičar i mjernik, čije se ime (usporedo s Vitruvijevim) povezuje s djelima uključenim u tzv. *Corpus Grammaticorum*. Ta se djela bave, djelomice, pitanjima premjeravanja zemljišta, a dijelom arit-

metičkim i geometrijskim problemima (i daju određena rješenja).

☉ spis o mjeranju

EPIDIJE, Gaj (Gaius Epidius), nepoznato vrijeme. Rimski pisac od koga se ništa nije sačuvalo, a često ga spominje Plinije Stariji kao svjedoka različitih neobičnosti. Identifikacija ovog autora nije pouzdana. Neki pomišljaju da je riječ o Marku Epidiju, rimskom retor iz 1.st.pr.n.e.

○ nepoznato

EPIFANIJE iz Salamine (Ἐπιφάνιος), 4.st. Grčki teolog porijeklom iz Salamine na Cipru. Osim teoloških djela sastavio je i djelo o mjerama i utezima prevedeno u 5. ili 6. st. na latinski. Sačuvan je i sirijski prijevod.

☉ *O mjerama i utezima* (Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν), *O 12 kamenova* (Περὶ τῶν ὀλίθων)

EPIGEN iz Bizanta (Ἐπιγένης), 2.st.pr.n.e. Grčki astrolog, prenio kaldejska astrološka znanja u grčku astrološku tradiciju. Često ga citiraju Plinije Stariji, Seneka i Posidonije. Isticao je utjecaj kometa na trajanje ljudskog života.

☉ fragmenti astroloških djela

ETIK (Aethicus), tobožnji autor jednog opisa neba sastavljenog u 5. ili u 6. st.

☉ *Opis neba* (Cosmographia)

EUDOKS iz Knida (Εὐδοξος), 4.st.pr.n.e. Grčki matematičar, astronom, geograf i filozof porijeklom iz Knida. Matematiku učio kod Arhite iz Tarenta, a 367. pr.n.e. počeo slušati Platona u Ateni. Poslije je poduzeo dugo studentsko putovanje u Egipat i ustanovio svoju školu u Kiziku. Oko 350.pr.n.e. ponovo je u Ateni gdje postaje predavač na Akademiji. Posljednje godine proveo je na Knidu. Svoje višestruke interese izrazio je brojnim djelima s područja matematike (bavio se, među ostalim, i metodom ekshastije, pretečom diferencijalnog i infinitezimalnog računa), geografije i filozofije, a bavio se i izradom astronomskih instrumenata. Njegovo meteorološko djelo *Pojave* poslužilo je Aratu kao podloga za istoimeni spjev.

☉ *Pojave* (Φαωόμενα), *Ogledalo* (Ἐνοπτρον), *Opis zemlje* (Γῆς περίοδος)

EUKLID iz Aleksandrije (Εὐκλείδης), oko 300. pr.n.e. Grčki matematičar, suvremenik Ptolemeja I. Svojim je djelom *Osnove* udario temelj matematici kao znanosti. E. je u *Osnovama* obradio opsežnu stariju građu, ali je izvršio radikalnu selekciju i kritiku te građe i sasvim originalnu sistematizaciju, uspostavivši strog hijerarhijski red aksioma, postulata i definicija koji se održao do danas. *Osnove* obuhvaćaju 13 knjiga (1–4. knjige obuhvaćaju trigonometriju, 5. i 6. knjiga proporcije, 7–9. knjiga aritmetiku, 10. knjiga iracionalne brojeve, a 11–13. knjiga stereometriju). Ovo temeljno matematičko djelo već je u antici često bilo komentirano, a ostalo je predmetom intenzivnih proučavanja sve do suvremenog doba. U 4. st. prevedeno je na latinski (*Elementa*), a u 8. st. na arapski. Preko engleskog prijevoda iz 16. st. postaje ovo djelo školski udžbenik geometrije i to ostaje sve do 19. st. Osim *Osnova* sačuvani su i neki drugi E. spisi. Neki spisi sačuvani pod E. imenom pripadaju drugima autorima.

● *Osnove* (Στοιχεία), *Date veličine* (Δεδομένα), *Optika* (Ὀπτικά), *Pojave* (Φαινόμενα, o sfernoj geometriji), *Presjek kanona* (Κατομή κανόνος, o muzici)

○ *C dijeljenju* (Περὶ διαίρεσεων)

○ *Pogrešni zaključci* (Ψευδάρια), *Nedokazivi teoremi* (Πορῖσματα), *Presjek stošca* (Κωνικά), *Mjesta na plohama* (Τόποι πρὸς ἐπιφανείᾳ)

spuria: Ogledala (Κατοπτρικά)

EUKTEMON (Εὐκτέμων), 5.st.pr.n.e. Grčki astronom i meteorolog porijeklom iz Atene. Zajedno s Metonom izveo je reformu atenskog kalendara 432. g.pr.n.e. Bavio se i drugim astronomskim istraživanjima, a zvjezdane mijene povezivao s promjenama vremena.

○ nepoznato

EUTIMEN (Εὐθυμένης), 6.st.pr.n.e. Grčki istraživač i putopisac porijeklom iz Masiije. Poduzeo je put kroz Gibraltar i uz zapadnu afričku obalu, te rijekom u unutrašnjost kontinenta. Napisao je o tome knjigu od koje se sačuvao samo jedan fragment često citiran u kasnijoj literaturi (u vezi s tokom rijeke Nil).

● *Oplavljanje* (Περίπλους)

EUTOKIJE (Εὐτόκιος), oko 500.g. Grčki

matematičar porijeklom iz Askalona, učenik Izidora iz Mileta. Komentirao djela Apolonija i Arhimeda.

● komentari uz Arhimedova djela *O kugli i valjku*, *Mjerenje kruga* i *O stranicama u ravnoteži*, komentar uz prve 4 knjige Apolonijeva *Prosjeka stošca*

EXPOSITIO TOTIUS MUNDI ET GENTIUM. Latinski spis iz 4. st., (po svoj prilici prijevod jednog grčkog teksta čiji su fragmenti sačuvani), koji donosi opis poznatog svijeta i njegovih naroda. Kao predložak poslužila je, vjerojatno, neka geografska karta sudeći po načinu opisivanja. Tekst počinje opisom Indije, te prelazi na Perziju, Siriju, Egipat, Arabiju, pa preko Male Azije na Evropu i preko Španjolske na Afriku. Osim uže geografskih podataka spis donosi i etnografske i kulturnopovijesne podatke, te navode o klimi, glavnim granama proizvodnje i o trgovini.

● *Opis cijeloga svijeta i naroda* (*Expositio totius mundi et gentium*)

F

85

FILEJA (Φιλίας), 5.st.pr.n.e. Grčki geograf porijeklom vjerojatno iz Atene. Napisao je jednu perijegezu u koju je, osim obilja geografskih podataka, uvrstio i mitološka objašnjenja. Citira ga Stefan iz Bizanta.

● *Opis zemlje* (Γῆς περίοδος)

FILON iz Bizanta¹ (Φίλων), 3.st.pr.n.e. Grčki pronalazač i mehaničar, mlađi suvremenik Ktesibijev. Od njegova djela *Sustav mehanike* (9 knjiga: 1. uvod; 2. poluga i alati; 3. lučki uređaji; 4. katapult; 5. uređaji na zračni pritisak; 6. kazališni strojevi; 7–9. satni mehanizmi) sačuvana je djelomično 4. knjiga, te u sažetku 7–9. knjiga. Latinski sažetak i arapski prijevod 5. knjige također su sačuvani. Djelo je bilo namijenjeno praktičarima, a nastavljalo je i usavršavalo pronalazke starijih pronalazača, npr. Ktesibija. Heron iz Aleksandrije nastavio je Filonov smjer. U pogledu jezičnog izraza F. djelo predstavlja rani primjer upotrebe grčke *koine*.

● *Sustav mehanike* (Μηχανική σύνταξις)

FILON iz Bizanta² (Φίλων), 6.st.(?). Grčki pisac, autor spisa o sedam svjetskih ču-

da, sačuvanog (nedostaje samo završetak) u jednom rukopisu iz 10. st.

● *O sedam svjetskih čuda* (Περὶ τῶν ἑπτὰ θαύματων)

FILON iz **Gadare** (Φίλων), oko 100. g. Grčki matematičar koji se bavio izračunavanjem broja π . O tome postoji podatak u Eutokija.

○ nepoznato

FIRMIK MATERNO, Julije (Iulius Firmicus Maternus), 4.st. Rimski političar i astrolog, poslije povlačenja iz javnog života posvetio se pisanju astrološkog djela koje je posvetio svom prijatelju Loliju Mavortiju. U 1. knjizi iznosi opravdanja postojanju astrologije, a u preostalim sedam knjiga iznosi sva područja astroloških znanja. Filozofska pozadina njegova djela ukazuje na stoičke utjecaje. Nakon prelaska na kršćanstvo napisao je nekoliko djela u kojima je obračunao sa svojom poganskom prošlošću i žarko se bacio na propagandu nove vjere.

● *Osam knjiga znanja* (*Matheseos libri VIII*), *O pogrešnosti poganskih vjera* (*De errore profanarum religionum*)

○ *O gospodaru rođenja i o vladaru vremena* (*De domino geniturae et chronocratore*), *O svršetku života* (*De fine vitae*)

FLORENCIJE (Florentius), 3.st. Rimski pisac o poljoprivredi. Njegovo je djelo nepoznata naslova (u najmanje 11 knjiga) često spominjan izvor spisa *Geoponika* iz bizantskog vremena.

○ nepoznato

FOK (Φώκος), 6.st.pr.n.e. Grčki pisac porijeklom sa Sama. Prema nekim vijestima napisao je djelo (u heksametrimal) o poznavanju zvijezda potrebnih za navigaciju. Neke vijesti to djelo pripisuju Talesu iz Mileta.

○ *Poznavanje zvijezda za plovidbu* (*Ναυτικὴ ἀστρολογία*)

FRONTIN, **Sekst Julije** (Sextus Iulius Frontinus), 1.st. Rimski političar i pisac, konzul 73, 98. i 100. g. U Rimu je neko vrijeme bio *curator aquarum*, a državni poslovi u Britaniji dali su mu uvid u vojne poslove. Pisao je tehnička, gramatička i vojna djela. Jezik i stil primjer su stručnog latiniteta.

● *O vojnoj vještini* (*De re militari*), *O vodo-*

vodima grada Rima (*De aquaeductibus urbis Romae*)

● jedan gramatički spis

G

GARGILJE Marcijal, Kvint (Quintus Gargilius Martialis), 3.st. Rimski pisac o poljoprivredi, autor, među ostalim, jednog djela u kojem je bilo mnogo podataka iz medicine i veterine. Sačuvani su upravo izvaci i sažeci tih podataka, što svjedoči o živu interesu za njegovo djelo i u srednjem vijeku. Budući da se oslanjao na solidne izvore, bio je vrlo pouzdan u svojim savjetima i vrlo cijenjen.

● *Lijekovi od kupusa i voća* (*Medicinae ex oleribus et pomis*)

GEMIN (Γεμίνος), 1.st.pr.n.e. Grčki filozof i astronom porijeklom s Roda, učenik stoičara Posidonija. Autor dviju kompilacija o astronomskim pojavama (u kojima slijedi Posidonija), te jednog matematičkog priručnika (u 6 knjiga) o osnovama matematike.

● *Uvod u prirodne pojave* (*Εἰσαγωγή εἰς φαινόμενα*)

● *O poretku znanja* (*Περὶ τῆς τῶν μαθημάτων τάξεως*)

○ *Skraćeno tumačenje Posidonijeva učenja o nebeskim pojavama* (*Ἐπιτομή τῶν Ποσειδωνίου μετεωρολογικῶν ἐξηγήσεις*)

GEOPONIKA. Zajednički naziv grčki pisane zbirke tekstova o poljoprivredi (u 20 knjiga) nastale na poticaj Konstantina VII Porfirogeneta u 10. st. S obzirom na gubitak većine takvih spisa iz antike, ova zbirka predstavlja izuzetno dragocjen preostatak ove specifične literature. U zbirci se nalaze, uz to, izvaci tridesetak grčkih i rimskih autora. *Geoponika* pruža cjelovit pregled svih područja tadašnje agronomije, a služila je i kao udžbenik. Postoji i sirijski prijevod.

○ *Geoponika* (*Γεωπονικά*)

H

HANNO (Ἰάννων), 6/5.st.pr.n.e. Kartaški moreplovac. Na punskom sastavio izvještaj o plovidbi kroz Gibraltarski tjesnac i uzduž zapadne obale Afrike (najvjerojatnije do vi-

sine današnje Sierra Leone). Sačuvan je grčki prijevod H. zapisa o putovanju, koji potječe iz 4.st.pr.n.e. U njemu se, između ostalog, kao vrsta osobito dlakavih ljudi spominju Γόριλλαι.

● *Plovidba unaokolo Hanna, kartaškog kralja* ("Αννωνος Καρχηδονίων βασιλέως περίπλους)

HARPOKRATION (Ἄρποκρατίων), 2.st. n.e. (?). Grčki pisac iz prirodnih nauka. Autor pseudoznanstvenog traktata o prirodnim silama; možda identičan s leksikografom Valerijem H.

○ *O prirodnim silama* (Περὶ φυσικῶν δυνάμεων)

HEFESTION iz Tebe (Ἡφαιστίων ὁ Θηβαῖος), 4.st.n.e. Grčki astrolog, autor troknjižnog kompilacijskog astrološkog priručnika.

● *Astrološki odgovori* (Ἀποτελεσματικά)

HEKATEJ iz Mileta (Ἑκαταῖος ὁ Μιλήσιος), oko 560 – oko 480. Grčki geograf i logograf. Aristokrat, aktivan u jonskom ustanku 500/499. Putovao u Egipat, možda i u Perziju i današnja crnomorska područja SSSR-a. Vlastita opažanja, kozmološko uvjerenje preuzeto od Anaksimandra i podatke crpljene iz putopisne tradicije objedinio u zemljopisnoj karti, kojoj su bile pridodane dvije popratne prozne monografije o Evropi i Aziji, kasnije združene pod zajedničkim imenom *Putopisa*. Bez obzira na brojne očevidne omaške i netočnosti, H. geografski priručnik uspio je, barem dijelom, preživjeti i u vremenu uvođenja strogih matematičkih metoda u antičku geografiju (Eratosten). Iz logografskog interesa H. potekla su *Rodoslovlja*, četveroknjižna zbirka legendarnih i mitskih priča, poredanih po generacijama, koje otprilike pokrivaju razdoblje od po 40 godina.

● *Obilazak svijeta* (Γῆς περίοδος), *Putopis (Evropa, Azija)* (Περιήγησις / Εὐρώπη, Ἀσίη/), *Rodoslovlja* (Γενεηλογίαι)

HELIODOR iz Atene (Ἡλιόδωρος ὁ Περηγητής), oko 150. pr.n.e. Grčki geograf. Pisac svojevrsnog povijesnog vodiča po rodnom gradu, koji je u 15 knjiga objedinjavao raznorodne informacije iz kulturne i političke prošlosti Atene. Dio toga velikog djela, posvećen tronošcima izloženim u Ateni, ponekad se u tradiciji odjelito navodi (*O*

atenskim tronošcima: Περὶ τῶν Ἀθῆναι τριπόδων). Očuvani su neznatni fragmenti.

● *O atenskoj akropoli* (Περὶ τῆς Ἀθῆναισιν ἀκροπόλεως)

HERAKLID Kritik (Ἡρακλείδης ὁ Κριτικός), 3.st.pr.n.e. Grčki geograf. Autor putopisnih skica o grčkim pokrajinama (Atika, Beotija, Tesalija, Eubeja), od kojih su anonimno očuvana tri izvotka.

● *O gradovima u Heladi* (Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεων)

HERON (Ἡρών), 1.st.n.e. (?). Grčki matematičar. Bavio se osobito primijenjenom matematikom i mehanikom. Svestran i sistematičan stručnjak, proslavio se osobito svojim inženjerskim izumima. Osim o napravama neosporne praktične vrijednosti, H. je raspravljao i o tehničkim rješenjima skromne ili nižake upotrebljivosti. Dok njegov dug prema tradiciji nije lako ustanoviti, o njegovoj utjecajnosti u srednjovjekovlju dobro svjedoči trostrana grčko-latinsko-arapska predaja velikoga broja njegovih tekstova, kao i brojna *Ψευδεπίγραφα*.

● *Rješenje Euklidovih aporija* (Διάλυσις τῶν παρ' Εὐκλείδη ἀποριῶν), *Određenje geometrijskih pojмова* ("Ὅροι τῶν γεωμετρίας ὀνομάτων), *Geometrija* (Γεωμετρούμενα), *Uvod u stereometriju* (Εἰσαγωγή τῶν στερεομετρομένων), *Nauka o mjeranju* (Μετρικά), *O napravi za viziranje* (Περὶ δίοπτρας), *Nauka o strojevima* (Μηχανικά), *Dizalica za velike terete* (Βαρουλλικός), *Nauka o stlačenom zraku* (Πνευματικά), *O izradi automatskih naprava* (Περὶ αὐταματοποιητικῆς), *O bacalačkim napravama* (Βελοπούκιά), *O zrcalima* (Κατοπτρικά), *Mjerenja* (Μετρήσεις).

HIGIN Gromatik (Hyginus Gromaticus), 1/2.st.n.e. Rimski gromatik, sastavljač dvaju spisa, od kojih se jedan bavi određivanjem međa, dok su od drugoga očuvani odjeljci koji govore o međama, zemljišnopравnim pitanjima i zemljišnim sporovima.

● *Određivanje međa* (*Constitutio limitum*)

● *O međama*, *O pravnom položaju zemljišta*, *O vrstama sporova* (*De limitibus, De condicionibus agrorum, De generibus controversiarum*)

HIPARH iz Nikeje (Ἰππαρχος ὁ Νικαεὺς), oko 190 – poslije 126. Grčki astronom i

geograf, jedan od najvećih astronoma staroga vijeka. Otkrio precesiju ekvinoxija, izračunao duljinu tropske godine s pogreškom od pola sekunde, s velikom točnošću proračunao pomrčine Sunca i Mjeseca. Opažaj nove zvijezde 134.pr.n.e. naveo ga da sastavi prvi veliki katalog neba, s podacima za oko 850 zvijezda. Iako je bio žestok pobornik geocentričkog sistema u astronomiji i osporavatelj heliocentričkog koncepta Aristarha sa Sama, njegova je uloga u astronomskoj povijesti epohalna: uveo je egzaktne metode, precizne mjerne instrumente, korigirao tradicionalna učenja i pripravo put daljnjem razvoju astronomije. Od njegovih spisa očuvan je samo kritički komentar uz *Pojave Arata iz Sola*. Od geografskih djela poznat je neočuvani obračun s Eratostenom, u kojem je H. astronomskim i trigonometrijskim proračunima ispravljao Eratostenovu kartu svijeta.

● *Komentar uz Aratove i Eudoksove 'Pojave'* (Τῶν Ἀράτου καὶ Εὐδόξου Φαινομένων ἐξηγήσεως βιβλία τρία)

○ *Kalendar s umetanjem klinova* (Παράπρηγμα), *O raspravi o linijama u zakrivljenom prostoru* (Περὶ τῆς πραγματείας τῶν ἐν κύκλω εἰθεῖων), *O tijelima koja se zbog težine gibaju nadolje* (Περὶ τῶν διαβαρύντητα κάτω φερομένων), *Rasprava o zajedničkoj izlasku* (Ἡ τῶν συνανατολῶν πραγματεία), *O uzlaženju 12 znakova zodijaka* (Περὶ τῆς τῶν ὦ ζώδιων ἀναφορᾶς), *O veličini godine* (Περὶ τοῦ ἐνιαυσίου χρόνου), *O umetnutim mjesecima i danima* (Περὶ ἐμβολίμων μηνῶν τε καὶ ἡμερῶν), *O duljini mjeseca* (Περὶ μηνιαίου χρόνου), *O nagibu znakova obratnice i ravnodnevce* (Περὶ τῆς μεταπτώσεως τῶν τροπικῶν καὶ ἰσημεριῶν σημειῶν), *Rasprave o nepomičnim zvijezdama* (Αἱ περὶ τῶν ἀπλωῶν ἀναγραφῆαι), *O mjesečnom gibanju u širini* (Περὶ τῆς κατὰ πλάτος μηνιαίας κινήσεως), *O paralaksi* (Παραλλακτικά), *O veličini i udaljenosti Sunca i Mjeseca* (Περὶ μεγέθων καὶ ἀποστημάτων ἡλίου καὶ σελήνης), *Uz Eratostenovu 'Geografiju'* (Πρὸς τὴν Ἐρατοσθένους Γεωγραφίαν), *Popis vlastitih radova* (Ἀναγραφὴ τῶν ἰδίων συνταγμάτων)

HIPOKRAT S Hija (Ἱπποκράτης), 5.st.pr. n.e. Grčki matematičar i astronom, po filozofskoj orijentaciji pitagorovac. Sastavljač prvog matematičkog priručnika. Posvetio se osobito dvama klasičnim problemima antič-

ke matematike: udvostručenju kocke (tzv. delskom problemu) i kvadraturi kruga. U prvom slučaju, H. je zagovarao rješenje s pomoću uvodjenja dviju srednjih proporcionala (za $x^3 = 2a^3$ predložio je rješavanje $a:x=x:y=2a$); u drugom slučaju, vjerovao je da se do rješenja stiže konstruiranjem tzv. mjeseca (Hipokratovi mjeseci), površina u obliku mjeseca koje se dobivaju opisivanjem polukrugova nad stranicama pravokutnog trokuta.

○ *Osnovni priručnik* (Στοιχεῖα)

I

INOCENCIJE (Innocentius), 4.st.n.e. Rimski gromatik. Sastavljač spisa u kojem se 39 različitih tipova posjeda opisuje prema slovima rimske abecede i grčkog alfabeta. Spis je jezično-povijesno vrlo zanimljiv jer odaje mnoge osobine vulgarnog latinizeta.

● *Zemljišni posjedi po slovima* (Casae litterarum)

ISIDOR iz Haraka (Ἰσίδωρος), 1.st.n.e. Grčki geograf. Autor djela o mjerenju zemlje, kojemu vjerojatno pripadaju očuvane *Perzijske postaje*, suhoparan opis puta od Zeugme na Eufratu do Kandahara.

● *Perzijske postaje* (Σταθμοὶ Παρθικῶν)

ITINERARIUM ALEXANDRI. Anonimni, fragmentarno očuvan latinski spis, nastao oko 340.n.e., zapravo prikaz Aleksandrova pohoda protiv Perzijanaca. Imao poslužiti kao svojevrstan *aide-memoire* caru Konstanciju II, koji je 338–350. i 359–361. neuspješno ratovao s Partima.

● *Opis Aleksandrova puta* (Itinerarium Alexandri)

ITINERARIUM HIEROSOLYMITANUM (Burdigalense). Anonimni latinski izvještaj iz 333.n.e. o putu iz Bordeauxa u Jeruzalem i natrag (otuda dvojnost naslova). Sastavio ga neki kršćanski hodočasnik. Sadržava kratke naznake o razdaljinama, konačnim, svetištima i znamenitostima.

● *Opis puta u Jeruzalem /u Bordeaux/* (Itinerarium Hierosolymitanum /Burdigalense/)

ITINERARIUM MARITIMUM ANTONINI AUGUSTI. Anonimni, fragmentarno očuvan latinski spis, nastao oko 300.n.e., koji

sadržava podatke o mediteranskim gradovima, lukama i otocima, te o udaljenostima među njima. Komplementaran mu je *Itinerarium provinciarum Antonini Augusti*. Redakcija spisa mlađa je no što sugerira njegov naslov.

① *Pomorski vodič cara Karakale (Itinerarium maritimum Antonini Augusti)*

ITINERARIUM PROVINCIARUM ANTONINI AUGUSTI. Anonimni latinski spis u kojem su prema provincijama popisane sve prometnice i postaje rimske države. Redakcija spisa mlađa je no što sugerira njegov naslov.

② *Vodič cara Karakale po provincijama (Itinerarium provinciarum Antonini Augusti)*

IVAN LAURENCIJE Lidanin (Ιωάννης ὁ Λυδός), prva pol. 6.st.n.e. Grčki antikvar, sastavljač triju raznorodnih spisa, zanimljivih po svojoj kulturnohistorijskoj dimenziji, po korištenim izvorima, a djelomično i po uvidu koji nude u aktualna politička zbivanja.

③ *O nebeskim znacima (Περὶ διοσημείων), O rimskim državnim službama (Περὶ ἀρχῶν τῆς Ῥωμαίων πολιτείας).*

④ *O mjesecima (Περὶ μηνῶν)*

J

JULIJAN iz Laodikeje (Ἰουλιανός), 5/6. st.n.e. Grčki astrolog. Izračunao poziciju zvijezda u trenutku svojeg rođenja (28. X 497). Sastavio astronomsko-astrološki priručnik od kojeg su očuvani neznatni fragmenti.

① *Astronomsko opažanje (Ἐπισκεψὶς ἀστρονομικῆ)*

JULIJE Atički (Iulius Atticus), 1.st.n.e. (?). Rimski pisac iz prirodnih nauka, kojega kao autoritet u vinogradarstvu navodi Kolumela, a kao izvor spominje ga i Plinije Stariji.

○ *O uzgoju vinove loze (De vitium cultura)*

JULIJE Grecin (Iulius Graecinus), ? – 39.n.e. Rimski političar, pisac iz prirodnih nauka. Autor knjige o uzgoju vinove loze kojom se koristio Kolumela. Pogubljen pod Kaligulom.

○ knjiga o uzgoju vinove loze

JULIJE Higin, Gaj (Gaius Iulius Hyginus), ? – oko 10.n.e. Rimski filolog i antikvar, oslobođenik Augustov. Po uzoru na Varona, ali bez njegova produbljenja uvida, sastavljao spise iz najraznorodnijih područja: filologije, geografije, religije, povijesti, poljoprivrede. Očuvani su samo neznatni fragmenti.

① komentar uz Cinin *Propempticon*, komentar uz Vergilija; *O podrijetlu i položaju italskih gradova (De origine et situ urbium Italicarum)*, *O osobinama bogova (De proprietatibus deorum)*, *O penatima (De dis penatibus)*, *O životu i djelima slavnih ljudi (De vita rebusque illustrium virorum)*, *Primjeri (Exempla)*, *O trojanskim obiteljima (De familiis Troianis)*, *O pčelama (De apibus)*, *O poljoprivredi (De agricultura)*

JULIJE Honorije (Iulius Honorius), 4/5. st.n.e. Rimski gramatičar, sastavljač sažeta komentara uz jednu stariju školsku zemljopisnu kartu, u kojem su protumačeni nazivi brda, gradova, provincija, rijeka, mora i otoka. Taj je popis publicirao neki njegov nepoznati učenik.

② *Izvaci iz one karte odnosno sadržaj (Excerpta eius sphere vel continentia)*

JULIJE Solin, Gaj (Gaius Iulius Solinus), 3.st.n.e. Rimski geograf, autor kompilacijskog opisa svijeta koji se temelji prvenstveno na etnografskim podacima Plinija Starijeg i geografskom priručniku Pomponija Mele. O S. sklonosti prema kurioznim detaljima govori već i sam naslov njegove knjige. Bez obzira na brojne netočnosti i skromnu jezičnu privlačnost, djelo je u antici, a napose u srednjovjekovlju, bilo izuzetno mnogo čitano i ekscerpirano; dokaz za njegovu visoku uvažnost jest i popularna preradba pod naslovom *Polyhistor*.

③ *Zbirka spomena vrijednih stvari (Collectanea rerum memorabilium)*

JUNIJE Nips, Marko (Marcus Iunius Nipsus), 2.st.n.e. Rimski gramatik, autor triju manjih djela očuvanih u zbirci *Corpus Grammaticorum*.

④ *Skretanje rijeke (Fluminis varatio)*, *Ponovno postavljanje međe (Limitis repositio)*, *Mjerenje stopama (Podisium)*

K

KALIKSEN (Καλλίξενος), 3.st.pr.n.e. Grčki pisac, podrijetlom s Roda, autor vodiča po

Aleksandriji u četiri knjige. Dva opsežnija fragmenta očuvala su se zahvaljujući Ateneju. Od K. možda potječe i popis slikara i kipara koji – posredovanjem Sopatrovim – donosi Plinije Stariji.

① *O Aleksandriji* (Περὶ Ἀλεξανδρείας)

KALIP (Κάλλιππος), 4.st.pr.n.e. Grčki astronom, rodom iz Kizika, učenik Aristotelov. Korigirao je Eudoksovu teoriju koncentričnih sfera povećavši njihov broj od 26 na 33; odredio duljinu godine od 365 1/4 dana; ustanovio na temelju toga ciklus od 76 godina (tzv. Kalipov period), koji se sastojao od 27759 dana i 940 mjeseci, i koji je smijenio raniji Metonov ciklus od 19 godina. Prvi Kalipov period počeo je 330/329.pr.n.e.

○ nepoznato

KARP (Κάρπος), 1/2.st.n.e. Grčki matematičar i astronom, rodom iz Antiohije. Poznat kao izrađivač mjernih instrumenata, autor astrološko-astronomske rasprave poznate po Proklovim citatima. Bavio se problemom kvadrature kruga.

① *Astrološka rasprava* (Ἀστρολογικὴ πραγματεία)

KASIJAN Bas (Cassianus Bassus), 6.st.n.e. Rimski pisac, sastavio vrlo dobar poljoprivredni priručnik, koji je poslužio kao osnova za poznatu zbirku *Geoponica*

① *Izabrana mjesta o poljoprivredi* (Περὶ γεωργίας ἐκλογαί)

KASIJE Dionizije (Cassius Dionysius), 1.st.pr.n.e. Autor skraćenog grčkog prijevoda, u 20 knjiga, poznatog poljoprivrednog priručnika Kartazanina Magona. Djelo, sačinjeno 88.pr.n.e, poslužilo je kao izvor Varonu i Vergiliju. Njegovim djelom o skupljanju ljeovitog korijenja obilno se služio Plinije Stariji.

① prijevod Magonova priručnika, *Skupljanje korijenja* (Ῥιζοτομικά)

KATON, Marko Porcije (Marcus Porcius Cato Censorius), 234–149. Poznati rimski državnik. Sastavio je, osim niza govora i temeljnog povijesnog djela *Origines*, svojevrstu enciklopediju namijenjenu sinu Marku, koja je obuhvaćala različite poljoprivredne, retoričke, medicinske, vojne i pravne savjete; sažete formulacije iz toga priručnika

dale su povoda za nastanak mnogo kasnije zbirke *Disticha Catonis*. Srodnog je karaktera bila stihovana zbirka gnoma. Od svih tih djela koja ne pripadaju središnjoj liniji Katonova književnog angažmana, očuvao se samo spis *O poljoprivredi*, najstariji očuvani rimski prozni tekst, napravljen prema grčkim izvorima i obogaćen vlastitim neposrednim iskustvom.

● *O poljoprivredi* (*De agricultura*)

○ *Knjige namijenjene sinu Marku* (*Libri ad Marcum filium*), *Pjesma o ćudoređu* (*Carmen de moribus*)

KINEJA (Κινέας), 4/3.st.pr.n.e. Grčki političar, rodom Tesalac, savjetnik i višestruki izaslanik epirskog kralja Pira. Poznate su njegove opaske o rimskom senatu kao skupštini kraljeva i ratu protiv Rima kao ratu protiv hidre. Bavio se i vojnom znanošću.

○ sažetak Eneje Taktičara

KLEOMED (Κλεομήδης), 1.st.n.e. (?). Grčki astronom, po filozofskom uvjerenju stoičar, sljedbenik Posidonijev. Autor dvoknjžne rasprave o kružnom gibanju nebeskih tjelesa koja je bila naširoko rasprostranjena u srednjovjekovlju.

● *Kružno gibanje nebeskih tjelesa* (Κυκλικὴ θεωρία μετεώρων)

KLEOSTRAT (Κλεόστρατος), 6/5.st.pr.n.e. Grčki filozof prirode, rodom s Teneda. Zagovornik tzv. oktaeteride, umetanja pre-stupne godine poslije osmogodišnjeg ciklusa. Sastavio heksametersku pjesmu o zvjezdoznanstvu.

① *Nauka o zvijezdama* (Ἀστρολογία)

KLODIJE Tusko (Clodius Tuscus), 1.st.n.e. Rimski gramatičar, od čijeg nam je opusa poznat posredno samo astronomski kalendar, očuvan u prijevodu Ivana Liđanina.

● *Cjelogodišnji kalendar, doslovno preveden iz djela Klodija Tuska* (Ἐφημερίς τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ ἐκ τῶν Κλαυδίου τοῦ Οὐόσκου καθ' ἐρμήνειαν πρὸς λέξω)

KOLUMELA, Lucije Junije Moderat (Lucius Iunius Moderatus Columella), 1.st.n.e. Rimski poljoprivredni pisac, rodom iz Gadesa u Hispaniji. Autor opsežnog proznog priručnika u 12 knjiga. Priručnik je prema prvobitnoj zamisli imala okončati stihovana 10. knjiga o vrtlarstvu, ali su naknadno do-

dane 11. i 12. knjiga o dužnostima nadglednika imanja i njegove žene. Raspored građe u ostalim knjigama: 1. izbor mjesta za bavljenje poljoprivredom; 2. obrada zemlje; 3–5. uzgoj voćaka i vinove loze; 6–9. uzgoj stoke. Kao posebno djelce *O stablima* zamišljen je završni dio K. priručnika, koji je u rukopisnoj predaji postao 13. knjigom, a sastoji se od učenja podrobnije razrađenog u 3, 4. i 5. knjizi. Astronomsko je djelo K. izgubljeno. Koristeći se obilno relevantnim materijalom iz grčke i rimske tradicije, podvrgavajući tradicionalne postavke praksi kao najmjerodavnijem prosuditelju, K. je uspio sastaviti priručnik vidljive tvarne i jezične uravnoteženosti.

- *O poljoprivredi (De re rustica)*
- astronomsko djelo

KONON sa Sama (Κόνων), 3.st.pr.n.e. Grčki astronom i matematičar, djelovao na dvoru Ptolemeja III. Proslavio se otkrićem *Bereničine kose*, zvijezda smještenog između Lava, Djevice i Boota (oko 245. pr.n.e.). Istraživao pomrčine Sunca. Bavio se osobito presječima čunjeva.

- *O nauci o zvijezdama (Περὶ ἀστρολογίας, Trasideju (Πρὸς Θρασυδ αἶον)*

KORNELIJE Celz, Aulo (Aulus Cornelius Celsus), 1.st.n.e. Rimski enciklopedijski pisac. Od njegova opsežnog djela koje se bavilo poljoprivredom, vojnom znanostu, retorikom, filozofijom, pravom i medicinom, očuvao je samo osam knjiga o medicini (*De medicina*): 1. povijest medicine, 2. patologija, 3–4. različite bolesti, 5–6. ljekovita sredstva, 7–8. kirurgija i bolesti kostiju). Usprkos vrijednim terapijskim savjetima, C., po svemu sudeći, sam nije bio liječnik. Rasprostranjenosti i utjecajnosti njegova djela pridonio je i jasan, klasičan izraz.

- *Artes (Umijeća)*

KOSMA Indikopleust (Κοσμάς ὁ Ἰνδοκοπλεύστης), 6.st.n.e. Egipatski trgovac, koji je obišao Palestinu, Sinaj, Etiopiju, izvršno poznao Crveno more, ali je počasnii naziv moreplovca koji je dospio do Indije, čini se, stekao s nepravom. Sastavljač *Kršćanske topografije*, u 12 knjiga, djela daleko zanimljivijeg zbog svojih teoloških postavki nego zbog astronomskih i geografskih podataka. Među ovim posljednjim, ipak, ističe se učenje o Zemlji kao ploči nad kojom se nadvija

dvokatni nebeski svod. Geografski su najzanimljiviji oni dijelovi K. spisa koji se temelje na neposrednom opažanju.

- *Kršćanska topografija (Χριστιανικὴ τοπογραφία)*

KRATEUA (Κρατεύας), oko 100.pr.n.e. Grčki botaničar, liječnik Mitridata Velikog, poznat i po nadimku 'Rezač korijenja'. Dva su njegova djela poznata po neznatnim fragmentima, od toga samo jedno – farmakološki udžbenik – i po naslovu.

- *Skupljanje korijenja (Ῥιζοτομικόν)*; djelo o biljkama

KRITODEM (Κριτόδημος), nepoznato vrijeme. Grčki astrolog, autor djela od kojeg se očuvao samo pregled sadržaja.

- *Videnje (Ὅρασις)*

KTESIBIJE (Κτησίβιος), 3.st.pr.n.e. Grčki pronalazač. Proslavio se pronalascima u kojima se koristi djelovanje komprimiranog zraka; utemeljio antičku 'pneumatiku' (današnju hidrauliku). Opisi njegovih izuma dostupni su posredovanjem Filona, Vitruvija i Herona. Najvažniji su među njima crpka, katapult na komprimirani zrak, vodeni sat, vodene orgulje, opsadna dizalica. Ništa od njegovih djela nije očuvano; gotovo ništa nije iole pouzdanije poznato.

- *Zabilježbe (Ἱστορήματα)*

L

LEODAMANT (Λεωδάμας), 4.st.pr.n.e. Grčki matematičar s Tasa, prema Proklu učenik Platonov. Navodno je primjenom analitičke metode dokazao niz novih matematičkih postavki.

- nepoznato.

LICINIJE MUCIJAN, Gaj (Gaius Licinius Mucianus), 1.st. Rimski političar i pisac, podrijetlom vjerojatno iz Hispanije. Njegov je izgubljeni spis – po svemu sudeći paradoksoškog karaktera – poslužio Pliniju Starijem kao izvor brojnih zanimljivih podataka, a Tacit spominje i njegovu opsežnu zbirku različitih dokumenata, u tom trenutku tek djelomično objavljenu.

- paradoksoškog spisa
- *Dokumenti (Acta), Pisma (Epistulae)*

LISIMAHID (Λυσимаχίδης), 1.st.pr.n.e./1.st. Grčki gramatičar, suvremenik i protivnik Cecilija iz Kalakte. Zanimao se i za starine, te sastavio spis o atenskim obredima vezanim uz mjesecu u godini.

○ *O atenskim mjesecima* (Περὶ τῶν Ἀθηναίων μηνῶν)

M

MAGON (Μάγων), 2.st.pr.n.e. Kartaški pisac, autor opsežna priručnika o zemljoradnji. Kad je razorena Kartaga, djelo je po odluci rimskog senata prevedeno na latinski, a na grčki ga je, u skraćenu obliku, preveo Kasije Dionizija. Njegov je utjecaj na kasnije stručne spise iz toga područja bio veoma velik, ali se ni izvornik ni prijevodi nisu sačuvali.

○ spis o zemljoradnji

MAKSIM (Μάξιμος), 2.st. (?). Grčki astrolog. Sačuvani su veći fragmenti te prozni sažetak njegova didaktičkog spjeva u heksametru: tu se na temelju astroloških pokazatelja obrazlaže koji su trenuci povoljni za otpočinjanje različitih poslova.

● *O predviđanjima ishoda* (Περὶ καταρχῶν)

MANILJE, Lucije (Lucius Manilius), 2.st. pr.n.e. Rimski političar i pisac. Djela su mu izgubljena, a u nekom se od njih – vjerojatno u kakvu putopisu – govorilo o ptici Feniksu.

○ nepoznato.

MANILJE, Marko (Marcus Manilius), 1.st. Rimski pjesnik i astronom. Nemamo nikakvih podataka o njegovu životu, a dvojbeno je i samo ime što ga je sačuvala tradicija. Jedino djelo za koje znamo jest astronomski didaktički ep u pet knjiga, posvećen caru Tiberiju. Autoru su kao izvori astronomske građe poslužili vjerojatno Arat iz Sola, Posidonije, Asklepijad iz Mirleje i Nehepsos-Petosirid, dok mu je umjetničkim uzorom bez sumnje bio Lukrecije, mada M. stoički panteizam predstavlja posvemašnju suprotnost Lukrecijevoj materijalističkoj filozofiji. M. uči da svjetskim poretkom upravlja sudbina, a božanski se zakoni zrcale u nebeskim zbivanjima. Spoznajom ovog jedinstva čo-

vjek stječe pristup u tajne sudbine i postaje bliži božanskom biću.

● *O astronomiji* (*Astronomica*)

MARIN iz Tira (Μαρίνος), 1/2.st. Grčki geograf. Jedini je izvor podataka o njegovu izgubljenom djelu Klaudije Ptolemej koji, čini se, svekolik svoj geografski rad temelji na M. učenju. Odatle zaključujemo da se radilo o geografskoj karti svijeta popraćenoj opširnim komentarima; do izvjesne mjere možemo je rekonstruirati. Karta je bila izrađena na osnovi cilindarske projekcije i uređena koordinatnim sistemom od 8 paralela i 15 meridijana. Kvantitativne vrijednosti bile su vjerojatno izvedene iz pomorskih izvještaja o prevaljenim udaljenostima, a ne na temelju astronomske proračuna.

○ *Kritičko izdanje zemljopisne karte* (Διώρθωσις τοῦ γεωγραφικοῦ πῦνακος)

MARKIJAN (Μαρκιανός), nepoznato vrijeme (3–5.st.). Grčki geograf, rodnom iz Herakleja na Pontu. Spisi su mu se očuvali samo fragmentarno, a uglavnom se radi o sažecima ranijih geografskih djela. M. većinom kombinira vlastiti opis obale (tzv. oplovbu) s kartografskim naznakama preuzetim od drugih geografa.

● *Oplovnba vanjskog mora* (Περὶ πλοῦς τῆς ἔξω θαλάσσης), *Sažetak jedanaest knjiga „Geografije“ Artemidora iz Efeza* (Ἐπιτομὴ τῶν ἑνδεκά τῆς Ἀρτεμιδώρου τοῦ Ἐφεσίου Γεωγραφίας βιβλίων), *Sažetak „Oplovnbe unutrašnjeg mora“ koju je u tri knjige napisao Menip iz Pergama* (Ἐπιτομὴ τοῦ τῆς ἐντὸς θαλάσσης Περύπλου ὃν ἔγραψεν ἐν τρισὶ βιβλίοις Μένιππος Περργαμνός)

MEGASTEN (Μεγασθένης), 4/3.st.pr.n.e. Grčki političar i geograf. Boraveći u Indiji kao poslanik Seleuka I prikupio je obilnu geografsku i etnografsku građu te napisao djelo o toj zemlji u 4 knjige. M. se ne odlikuje osobitom kritičnošću u postupanju s građom i vrednovanju izvora – tako npr. nedopustivo stapa grčku i indijsku mitološku predaju ili se odveć pristrano drži grčke perspektive u ocjenjivanju činjenica; ipak, suvremena mu znanost u mnogome daje za pravo. Tekst je izgubljen, ali raspoložemo sažecima Diodora Sicilskog te ulomcima kod Strabona, Arijana i Plin-

nija Starijeg. M. su informacije stoljećima bile glavnim izvorom znanja o Indiji za zapadni svijet.

● *O Indiji* (Ἰνδικά)

MENEHMO (Μέναιχος), 4.st.pr.n.e. Grčki matematičar i geometar, učenik Eudoksa iz Knida, blizak atenskoj Akademiji. Bavio se, između ostaloga, presjecima stošca, a osobito ga je zaokupljao tzv. delski problem (problem udvostručenja kocke). Djela mu se nisu sačuvala.

○ matematički spisi

MENEKRAT iz Efeza (Μενεκράτης), 4.st. pr.n.e. Grčki pjesnik, učitelj Arata iz Sola. Znamo za dvije njegove didaktičke pjesme: jedna je govorila o uzgoju pčela, dok je druga, po ugledu na Hesiodovo djelo, nosila naslov *Poslovi*.

● *Poslovi* ("Ἔργα), *O pčelarstvu* (Μελισσο-υργικά)

MENELAJ (Μενέλαος), 1/2.st. Aleksandrijski matematičar i astronom. Od njegovih brojnih spisa sačuvalo se samo djelo o sferičnoj trigonometriji, i to u arapskim, hebrejskim i latinskim prijevodima.

● *O zakrivljenim tijelima* (*Sphaerica*)

○ matematički i astronomski spisi

MENESTOR (Μενέστωρ), 5.st.pr.n.e. Pitagorovac rodom iz Sibarisa, utemeljitelj botanike kao znanstvene discipline. Prema citatima kod Teofrasta zaključujemo da su njegovi izgubljeni spisi sadržavali pomne opise biljaka i njihova razvoja, te uvjeta u kojima uspijevaju; pri klasifikaciji biljaka autor se koristio empedoklovskim distinkcijama.

● botanički spisi

MENIP iz Pergama (Μένιππος), 1.st.pr.n.e./1.st. Grčki geograf. Njegov izgubljeni putopis o Sredozemnom moru poznajemo samo preko Markijanova sažetka te ulomaka što ih donosi anonimni spis *Periplus maris Erythraei*. Djelo je sadržavalo precizan opis sredozemne obale koji je pored kvantitativnih podataka donosio i brojne geografske i historiografske informacije.

● *Oplovnba unutrašnjeg mora* (Περὶ πλοῦς τῆς ἐντὸς θαλάττης)

METON (Μέτων), 5.st.pr.n.e. Grčki astronom i geometar, Atenjanin. Zajedno s Euk-

temonom radio je na reformi atenskog kalendara 432.pr.n.e. Uvođenjem tzv. Metonova ciklusa od devetnaest godina i sedam prijestupnih mjeseci znatno je ispravio nepreciznosti u dotadašnjem kalendarskom sustavu.

○ nepoznato

MNASEJA (Μνασείας), 3.st.pr.n.e. Grčki geograf rodom iz Patre, učenik Eratostenov. Autor je putopisnog zbornika u kojem su se iznosili geografski i mitografski podaci o različitim zemljama.

● *Putopisi* ili *Oplovnba* (Περιογήσεις ili Περιπλοῦς), *O proroštvima* (Περὶ χρησμών)

N

NEARH (Νέαρχος), 4.st.pr.n.e. Grčki pisac rodom s Krete, prijatelj Aleksandra Velikog i zapovjednik njegova brodovlja. Na temelju istraživačke ekspedicije od Inda do Perzijskog zaljeva, što ju je poduzeo po nalogu Aleksandra, nastao je putopis koji je danas izgubljen, ali nam je sadržaj donekle poznat iz Arijanova spisa o Indiji. N. je u njemu sakupio obilje najrazličitijih informacija (od podataka o podneblju i raslinju do etnografskih i historiografskih zapažanja) i izložio ih držeći se sredine između objektivnog prikaza i dojmljivog opisa osobnog doživljaja.

● *Plovidba* (Παράπλοῦς ili Ἀνάπλοῦς)

NEHEPSO-PETOSIRID (Νεχέψω/Ἰλι-ψῶς/Πετῶσις), 2.st.pr.n.e. (?). Uobičajen naziv za anonimni grčki astrološki priručnik, zapravo imena njegovih po svemu sudeći fiktivnih autora (o prvom se govori kao o kralju, o drugom kao o svećeniku). Priručnik raspravlja o kretanju planeta, njihovu utjecaju na ljudsku sudbinu i o načinima da se ona pretkaže prema položaju zvijezda, te izlaže brojna astrološka učenja. Unatoč mistično-religioznoj intoniranosti, djelo odatje vrlo dobro poznavanje astronomije.

● *Nehepsa-Petosirid* (Νεχέψω/Ψῶς/Πετῶσις)

NIGIDIJE Figul, Publije (Publius Nigidius Figulus), 1.st.pr.n.e. Rimski političar i filozof, prijatelj Ciceronov. Zajedno s grupom istomišljenika pokušavao je oživiti interes za Pitagorino filozofsko učenje. Osim bavljenja filozofijom, filologijom i prirodnim

znanostima N. se živo zanimao za starine, kao i za okultizam i astrologiju.

- *O bogovima (De dis), O prirodi ljudi (De hominum natura), O živim bićima (De animalibus), O vjetrovima (De ventis), Sfera (Sphaera), O gatanju privatnim osobama prema letu ptica (De augurio privato), O snovima (De somniis), O utrobi (De extis)*
- *O gestikulaciji (De gestu), O zemljama (De terris)*

NIKAGORA s Cibra (Νικαγόρας), 5.st.pr. n.e. Grčki pisac, vjerojatno paradoksofgraf, čiju teoriju o nastanku ljetnih poplava Nila spominje Aristotel.

- nepoznato

NIKOMAH iz Gerase (Νικόμαχος), 2.st. Grčki matematičar i filozof, novoplatonovac. Intenzivno se bavio Pitagorinim učenjem o brojevima. Njegov je udžbenik aritmetike doživio veliku popularnost (Apulej i Boetije preveli su ga na latinski) i upotrebljavao se sve do 12. st. Dok je spis o mistici brojeva sačuvan samo fragmentarno, priručnik o teoriji muzike posjedujemo u cijelosti, kao i u Boetijevu prijevodu. Naprotiv, Pitagorin životopis kojim su se poslužili Porfirije i Jamblih netragom je izgubljen.

- *Uvod u aritmetiku (Ἀριθμητική εισαγωγή), Priručnik o teoriji glazbe (Ἐρχωρίδων ἁρμονικῆς)*
- *Božanska znanja o brojevima (Ἀριθμητικά θεολογούμενα)*
- Pitagorin životopis

NIKOMED (Νικομήδης), 2.st.pr.n.e. (?). Grčki matematičar. Autor je djela o konhoidnim krivuljama. Krivulje je prikazivao uz pomoć vlastita izuma: njegova je sprava za crtanje opisana u Eutokijevu komentaru Arhimeda. U spisu je navodno polemizirao s Eratostenom.

- *Konhoidne krivulje (Κογχοειδῆς γραμμαί)*

NIMFODOR (Νυμφόδωρος), 4/3.st.pr.n.e. Grčki geograf rodom iz Sirakuze. Autor je zbirke pomorskih putopisa te spisa o sicilskim zanimljivostima. Djelo pod naslovom *Barbarski običaji* vjerojatno potječe od nekog drugog pisca istoga imena (možda od Ninfodora iz Amfipolisa).

- *Oplovbe (Περίπλοι), O sicilskim zanimljivostima (Περὶ τῶν ἐν Σικελία θαυμαζομένων)*

NOTITIA REGIONUM. Latinski opis 14 gradskih područja iz 4.st. što ih je u Rimu uspostavio car August, sačuvan u rukopisima priručnika *Notitia dignitatum*. Druga recenzija istoga opisa sačuvala se pod naslovom *Curiosum urbis Romanae*.

- *Opis gradskih područja (Notitia regionum)*

NOTITIA URBIS. Opis carigradskih znamenitosti sastavljen na latinskom jeziku, sačuvan u rukopisima priručnika *Notitia dignitatum*. Polazeći od podjele grada na okruge spis navodi turističke zanimljivosti svakog od njih, kao i važnije gradske službe.

- *Opis grada (Notitia urbis)*

○

ONASANDAR (Ὀνάσανδρος), 1.st. Grčki vojni pisac, platonovac prema filozofskom opredjeljenju. Autor je očuvanog spisa o taktici, vrlo popularnog u doba renesanse. *Suda* mu pripisuje i jedan komentar Platona.

- *O vojničkoj vještini (Στρατηγικός)*
- komentari Platonovoj *Državi*

OPIJAN iz Anazarba (Ὀπιανός), 2.st. Grčki pjesnik, autor didaktičkog spjeva o ribarstvu u 5 knjiga. *Suda* pod njegovim imenom navodi još dvije didaktičke pjesme koje vjerojatno valja pripisati istoimenom pjesniku iz Apameje.

- *O ribarstvu (Ἀλιευτικά)*

OPIJAN iz Apameje (Ὀπιανός), 3.st. Grčki didaktički pjesnik. Sačuvana je njegova poučna pjesma o lovu u 4 knjige, dok se pjesma o hvatanju ptica izgubila.

- *O lovu (Κυνηγετικά)*
- *O ptičarstvu (Ἰξευτικά)*

ORTAGORA (Ὀρθαγόρας), 4.st.pr.n.e. Grčki putopisac o čijem životu možemo zaključiti samo toliko da je vjerojatno sudjelovao u Nearhovu putovanju od Inda do Perzijskog zaljeva. Iz njegova paradoksofgrafskog putopisa očuvano se samo nekoliko fragmenata.

- *Indijske priče (Ἰνδοὶ λόγοι)*

P

PAKSAM (Παξάμης ἢ Πάξαμος), 1.st.pr.

n.e. Grčki pisac. Pisao je pretežno o poljodjelstvu i vrtlarstvu, a sastavio je i jedan por-nografski spis.

● *O zemljoradnji* (Γεωργικά)

○ *O Beatiji* (Βοιωτικά), *Kulinarstvo po al-fabetu* (Ὁψαρτυτικά κατὰ στοιχείων), *O bojenju* (Βαφικά), *Dvanaest vještina* (Δωδεκάτεχνον)

PALADIJE Rutilije Tauro Emilijan (Palladius Rutilius Taurus Aemilianus), 4.st. Rimski pisac, autor opsežnog djela o zemljoradnji. Djelo karakterizira jednostavan jezik i potpuna podređenost praktičnoj namjeri, a građa je uglavnom preuzeta iz Gargilija Marcijala i Kolumele. Knjiga je doživjela golemu i dugu popularnost, o čemu svjedoče brojni prijepisi i prijevodi.

● *Poljodjelstvo* (*Opus agriculturae*)

PAP (Πάππος), 3/4.st. Grčki matematičar rodom iz Aleksandrije. Bavio se i geografijom. Najvažnije mu je djelo nepotpuno sačuvana *Zbirka* u kojoj se izlažu učenja najvažnijih grčkih matematičara, a odnosi se na područja više geometrije, mehanike i astronomije. Tu se, između ostalog, raspravlja i o tzv. Papovu problemu koji će kasnije obnoviti Descartes.

● *Zbirka* (Συναγωγή), komentar Ptolemejeva *Almagesta*

○ *Opis nastanjenog svijeta* (Χωρογραφία σικουμειική), *Astrološki kalendar* (Ἡμεροδρόμων), komentar Ptolemejevu *Planisferiju*, komentar Ptolemejevu spisu *O harmoniji*, komentar Diodorovu spisu *Analemma*, komentar Euklidovu spisu *Date veličine*

PATROKLO (Πατροκλῆς), 3.st.pr.n.e. Grčki putopisac, namjesnik i vojni zapovjednik kralja Seleuka I, nadstojnik kraljevskog arhiva u Babilonu. Boraveći po vojnom zadatku na Kaspijskom moru sastavio je putopisni izvještaj o obalnom području. Djelo je uživalo velik ugled kod kasnijih geografa.

● putopis o Kaspijskom moru

PAULO iz Aleksandrije (Παῦλος), 4.st. Grčki astronom, rodom Egipćanin. Autor je astrološkog priručnika u kojem na temelju dobrog poznavanja astronomije izlaže uobičajena učenja o utjecaju nebeskih kretanja na ljudsku sudbinu.

● *Uvod* (Εἰσαγωγικά)

PAUSANIJA (Παυσανίας), 2.st. Grčki putopisac, rodom vjerojatno iz Male Azije. Nemamo informacija o njegovu životu; pretpostavlja se da nije identičan s istoimenim autorima iz Cezareje i Damaska. Napisa je opsežan vodič kroz Grčku u 10 knjiga, najvjerovatnije na temelju vlastitih putovanja; opisi znamenitih i zanimljivih mjesta, umjetničkih djela i sl. isprepleću se s geografskim, historiografskim i mitografskim ekskurzima: uočljiva je autorova ljubav prema starinama, kao i žal za slavnom prošlošću Grčke. Osobitu pažnju P. posvećuje stilu i teži arhaizmu, povodeći se kadšto za Herodotom. Čini se da kraj teksta nedostaje.

● *Vodič po Grčkoj* (Περίηγησις τῆς Ἑλλάδος)

PERI KOSMU. Kozmološki spis, možda iz 1.st.pr.n.e., nepoznata autora, uključen u *Corpus Aristotelicum*. Pisan je u obliku tobožnjeg didaktičkog pisma Aleksandru Velikom, a očevitno stoji u peripatetičkoj tradiciji. Apulej ga je prilično slobodno preveo na latinski, a prevedeno je i na sirijski i armenški.

● *O univerzumu* (Περὶ κόσμου)

PERIPLUS MARIS ERYTHRAEI. Anonimni spis o današnjem Arapskom moru. Možda iz 1.st. Očito namijenjeno pomorskim trgovcima, djelo pored geografskog opisa ovog područja nudi i informacije o istočnim zemljama, njihovim lukama, trgovini i političkim prilikama. Predstavlja vrijedno svjedočanstvo o privrednim vezama Rimskog carstva s Istokom.

● *Oplovnba Crvenog mora* (Περίπλους τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης)

PERIPLUS PONTI EUXINI. Geografski spis nepoznata autora i bez veće vrijednosti, pretežno kompilacija iz istoimenoga djela Arjana iz Nikomedije.

● *Oplovnba Crnoga mora* (Περίπλους Πόντου Ἐξωίνου)

PIR (Πύρρος), 4/3.st.pr.n.e. Glasoviti vojskovođa i epirski kralj. U izgubljenom spisu o taktici savjetovao je da se prije izbijanja rata upotrijebe sva diplomatska sredstva kako bi se sukob riješio mirnim putem.

● spis o taktici, *Uspomene* (Ἔπιπομήματα)

PITEJA (Πυθαγόρας), 4/3.st.pr.n.e. Grčki moreplovac i geograf, rodom iz Masalije. Objavio je izvještaj o svom velikom istraživačkom putovanju na sjever Evrope; spis iznosi podatke o običajima domorodaca, klimatskim prilikama itd., upotpunjene kartografskim i astronomskim natuknicama. P. je vjerovao da je čitav nastanjeni svijet zapravo otok u Oceanu.

① *O Oceanu* (Περὶ Ὠκεανοῦ)

PLINIJE, Gaj ~ **Sekundo** /**Stariji**/ (Gaius Plinius Secundus (Maior/), 23/4 — 79.n.e. Rimski političar, prirodoslovac, povjesničar, pisac vrlo raznolikih interesa. Većina se njegovih spisa — neki samo zbirke i ekscerpti tuđih djela, a neki i originalni autorski tekstovi — izgubila bez traga. Očuvano se jedino *Prirodoslovlje*, opsežan enciklopedijski priručnik u 37 knjiga. Radi se o pregledu cjelokupna ondašnjeg znanja, s težištem na poznavanju prirode. Ovo se kompilacijsko djelo ne ističe ni osobitom stilskom dotjeranošću ni većom kritičnošću prema korištenju građi, ali do danas ostaje najvrednijim izvorom podataka o antičkoj znanosti i kulturi.

● *Prirodoslovlje* (*Naturalis historia*)

○ *Učenjaci* (*Studiosi*), *Jezične nedoumice* (*Dubius sermo*), *O bacanju koplja u konjici* (*De iaculatione equestri*), *O životu Pomponija Sekunda* (*De vita Pomponii Secundi*)

POLEMIJE Silvije (Polemios Silvius), 5.st. Rimski pisac, autor kršćanskog kalendara posvećena lionskom biskupu Euheriju. Polemije je zapravo izbacio poganske elemente iz starijeg kalendara i dopunio ga kršćanskim, umetnuvši i različite priloge (popis rimskih careva, popis provincija, sustav mjernih jedinica itd.).

○ *Popis* (*Laterculus*)

POLEMON iz Ilija (Πολέμων). 3/2. st. pr.n.e. Grčki geograf i putopisac. Na temelju putovanja po Grčkoj, Siciliji, Italiji i Maloj Aziji sastavio je velik broj spisa u kojima osobito mjesto zauzimaju Atena, Sparta, Delfi i Dodona. Kao znanstvenika zanimaju ga povijesti o osnutku pojedinih gradova, a naklonost prema filologiji navodi ga na sakupljanje starina. Njegovu sklonost k prikazivanju znamenitosti prikazuju npr. opisi istočne Akropole, Svete ceste za Eleusinu, riznice u Delfima itd. Osim toga

pisao je polemička djela protiv Timeja iz Tauromenija i Eratostena, zatim rasprave o imenima bogova, o poslovicama, o značenju riječi i sakupljao rugalice koje su pojedini gradovi uručivali jedni drugima. Bogati materijal njegova izvornog istraživanja i širokog interesa koristili su kasniji gramatičari i stručnjaci.

● *O atenskoj Akropoli* (Περὶ τῆς Ἀθήνησιν ἀκροπόλεως), *O slikama u Propilejama* (Περὶ τῶν ἐν τοῖς Προπυλαίοις πινάκων), *Popis eroniina dema i fila* (Ἀναγραφή τῶν ἐπιτύμβιων τῶν δῆμων καὶ τῶν φυλῶν), *O Svetoj cesti* (Περὶ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ), *O Šarenom trijemu u Sikionu* (Περὶ τῆς ποικίλης στοᾶς τῆς ἐν Σικυῶνι), *O slikama u Sikionu* (Περὶ τῶν ἐν Σικυῶνι πινάκων), *O zavjetnim darovima u Lakedomonu* (Περὶ τῶν ἐν Λακεδαίμονι ἀναθημάτων), *O gradovima u Lakedomonu* (Περὶ τῶν ἐν Λακεδαίμονι πόλεων)

○ *Osnuci crnomorskih gradova* (Κτίσεις τῶν ἐν πόντῳ πόλεων), spis protiv Neanta iz Kizika, *Protiv Anaksandrida* (Πρὸς Ἀναξανδρίδην), *O Heraklejama u Tebi* (Περὶ τῶν Θήβησιν Ἡρακλείων), *Osnuci fokidskih gradova i njihovo srodstvo s Ateni* (Κτίσεις τῶν ἐν Φωκίδι πόλεων καὶ περὶ τῆς πρὸς Ἀθηναίων συγγενείας αὐτῶν), *O riznicima u Delfima* (Περὶ τῶν ἐν Δελφοῖς θησαυρῶν), *Epirske znamenitosti* (Ἠπειρωτικά), *Opis Ilija* (Περὶ τῆς Ἰλίου), *Karske znamenitosti* (Καρικά), *O Samotrakiji* (Περὶ Σαμοθράκης), *Osnuci italjskih i siciljskih gradova* (Κτίσεις Ἰταλικῶν καὶ Σικελικῶν πόλεων), *O kartaškim haljinama* (Περὶ τῶν ἐν Καρχηδόνι πέπλων), *Helenski spis* (?) (Ἑλληνικός), *Helenska povijest* (Ἑλληνικὴ ἱστορία), *Protiv Adeja i Antigona* (Πρὸς Ἀδαίου καὶ Ἀντίγονου), *Protiv Timeja* (Πρὸς Τίμαιον), *O Eratostenu boravku u Ateni* (Περὶ τῆς Ἀθήνησιν Ἐρατοσθένους ἐπιδημίας), *Pismo Diofilu o Morihu* (Πρὸς Διοφίλου ἐπιστολὴ περὶ τοῦ Μωρήθου), *Arantiju* (Πρὸς Ἀράνθιον), *Atalu* (Πρὸς Ἀτταλον), *O osebujućim riječima* (Περὶ τῶν ἀδόξων ὀνομάτων), *O natpisima u gradovima* (Περὶ τῶν κατὰ πόλεις ἐπιγραμμάτων), *Riječ „pletena kola“ kod Ksenofonta* (Τὸ παρὰ Ξενοφῶντι κἀναθρον), *O siciljskim rijekama* (Περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ ποταμῶν), *O božanskom runu* (Περὶ τοῦ δίου κωδίου), *O kruhu* (Περὶ ἄρτου)

POLIJEN iz Makedonije (Πολύαινος), 2.st. Grčki retor i pravnik. Kad su Rimljani 162. g. zaratili na Parte, posvetio je P. caru Marku Aureliju i Luciju Veru djelo pod naslovom *Ratne varke* (u 8 knjiga), koje je sadržavalo zbirku od ukupno 900 ratnih varki. P. nije bio stručnjak na području vojne strategije, već se služio primjerima iz ratne povijesti prvenstveno Grka, zatim Makedonaca, „barbara“ i Rimljana. Premda su njegovi povijesni izvori malo vjerodostojni, čini se da se poslužio djelima koja su obrađivala dotičnu tematiku te osobito onima paradoksografskog karaktera. Djelo je, s izuzetkom lakuna u 6. i 7. knjizi, sačuvano u cijelosti.

● *Ratne varke* (Στρατηγήματα)

POMPEJ Lenej (Pompeius Lenaeus), 1.st.pr. n.e. Rimski pisac koji je kao Pompejev oslobođenik pratio svog gospodara na vojnim pohodima, a kasnije je bio učitelj u Rimu. U obranu uspomene na Pompeja sastavio je jednu invektivu protiv Salustija pod naslovom *Satira* i priređivao je farmakološka djela iz ostavštine kralja Mitridata VI.

● *Satira* (Satura)

POMPONIJE Mela (Pompenius Mela), 1.st. Rimski geograf rodnom iz Hispanije. Oko 43. g. sastavio je djelo u 3 knjige pod naslovom *Opis mjesta*. P. svijet podijeljen je na hemisfere i 5 geografskih pojaseva. Unutar tri kontinenta, Azije, Afrike i Evrope, smješteni su Kaspisko i Crveno more, Perzijski zaljev i Sredozemlje, a sve oplakuje Ocean. Prva knjiga, pisana kao *periplus*, sadržava opći opis zemalja. Druga obrađuje Skitiju, Trakiju, Grčku, Italiju, Galiju, Hispaniju i mediteranske otoke. U trećoj se opisuju dijelovi Hispanije i Galije izvan Mediterana, Germanija i na kraju malo poznati krajevi — Engleska, Indija, Etiopija i zapadna Afrika. Priobalna područja mnogo su bolje opisana od unutrašnjosti. Osim toga P. donosi podatke o klimi, običajima stanovnika, povijesnim događajima, mitu i sl. Za pisanje svoga djela, koje predstavlja najstariji sačuvani spis rimske geografije, P. se služio izvorima iz Salustija, Kornelija Nepota, Eudoksa i dr.

● *Opis mjesta* (Chorographia)

PTOLEMEJ, Klaudije (Πτολεμαῖος ὁ Κλαύδιος, Claudius Ptolemaeus), oko 100 — oko 170. Grčki matematičar, astronom i

geograf rodnom iz Egipta. Glavno P. djelo u 13 knjiga pod naslovom *Veliki matematički sustav*, a prema naslovu arapskog prijevoda iz 9. st. poznatiji kao *Almagest*, sadržava prikaz cjelokupne astronomske nauke do tog vremena. Djelo nije samo zbir prijašnjih stručnih djela, već sistem zasnovan na ranijim znanjima i plodovima vlastita istraživanja. P. Zemlju smatra kuglom i stavlja je u središte svemira, čime postaje ustanovite-ljem geocentričkog sistema koji je važio u astronomiji sve do pojave Kopernikove heliocentričke teorije. U svom djelu P. između ostalog opisuje gibanje Sunca, Mjesečevu putanju, zvijezde stajačice i gibanje planeta. Važna su njegova zapažanja o ekscentritetu Zemlje i teorija o epicikličkom gibanju planeta. Osim spomenutog djela području astronomije pripadaju i neki manji spisi: tablice za računanje vremena, meteorološki kalendar, rasprava o sunčanom satu itd. P. je autor i astrološkog djela pod naslovom *Matematički* (ili *Astrološki*) *sustav u četiri knjige* u kojem ne govori samo o utjecaju zvijezda na ljudski život, već i na klimu i na psihologiju naroda. Njegova astronomsko-matematička istraživanja našla su primjenu i u geografiji. U djelu *Zemljopisna uputa* (u 8 knjiga), nekoj vrsti priručnika za crtanje karata, označio je oko 8000 mjesta po geografskoj širini i dužini oslanjajući se velikim dijelom na rad Marina iz Tira. Djelu su bile priložene i geografske karte. Osim spomenutog, autor je jednog djela o harmoniji i jednog djela o optici fragmentarno sačuvanog u latinskoj verziji. Značaj P. rada je prije svega u tome što je sakupio i sistematizirao istraživanja iz ranijih stoljeća i dao im oblik u kojem su se širila dalje kao standardna djela s područja astronomije i geografije.

● *Veliki matematički sustav* (Μεγάλη μαθηματικὴ σύνταξις), *Postavke o kretanju planeta* (Ἔποθέσεις τῶν πλανωμένων), *spis iz Kanoba, Priručne tablice* (Πρόχειροι κανόνες), *O sunčanim satovima* (Περὶ ἀναλημάτων), *Projekcija kuglina plašta* (Ἀπλώσεις ἐπιφανείας σφαιράς), *Matematički* (ili *Astrološki*) *sustav u četiri knjige* (Μαθηματικὴ) /ili Ἀποτελεσματικὴ/ σύνταξις τετραβιβλος), *Harmonija* (Ἀρμονικά), *O prosuđivanju i vladajućem dijelu duše* (Περὶ κριτηρίου καὶ ἡγεμονικοῦ), *Zemljopisna uputa* (Γεωγραφικὴ ὑφήγησις), *Spisak označenih gradova* (Κανὼν ἐπισήμων πόλεων)

● *Faze zvijezda stajačica i zbirka nago-
vještaja vremena* (Φάσεις ἀπλανῶν ἀστέ-
ρων καὶ συναγωγὴ ἐπισημασιῶν), spis
o ptici

○ rasprava o paralelama, *O težinama*
(Περὶ βροπῶν), spisi o elementima i o meha-
nici, *O dimenziji* (Περὶ διαστάσεως)

R

RETORIJE (Ῥητόριος), 6.st. Grčki astro-
log rodom iz Egipta. Autor je jedne opsežne
kompilacije o sveukupnoj astrologiji, u
kojem je dosta materijala preuzeto od pri-
jašnjih astrologa.

● fragmenti djela o astrologiji

S

SAZERNA (Sasema), 2/1.st.pr.n.e. Ime
dvaju rimskih pisaca (oca i sina) koje Varon
i Plinije Stariji spominju kao autore frag-
mentarno sačuvanog djela *O zemljoradnji*.
S. sin vjerojatno je dopunio i izdao očev rad.
Djelo je obrađivalo ratarstvo, vrtlarstvo, vi-
nogradarstvo, stočarstvo i vođenje kućan-
stva i bilo je, prema navodu Katona Starijeg,
najstarija knjiga te vrste u Rimu.

● *O zemljoradnji* (*De agricultura*)

SEKSTIJE Pakonijan (Sextius Paconianus),
1.st. Rimski pjesnik, autor jedne didaktičke
pjesme astronomskog sadržaja iz koje je
sačuvan fragment o četiri strane svijeta.

● fragment pjesme astronomskog sadržaja

SELEUK iz Seleukije (Σέλευκος), 2.st.pr.
n.e. Grčki astronom porijeklom iz Babilona.
U polemičkom spisu protiv Krateta iz Mala
branio je tezu Aristarha sa Sama o heliocen-
tričkom tumačenju svijeta. Spis je sadržavao
i tumačenje plime i oseke pod Mjesečevim
utjecajem.

○ astronomski spis

SERAPION iz Antiohije (Σεραπίων), 2. ili
1.st.pr.n.e. Grčki geograf i matematičar,
učenik Hiparha iz Nikeje. Sastavljao je astro-
nomske tablice.

○ nepoznato

SEREN iz Antinoje (Σέρηνος), 4. st. Grčki
matematičar, autor dvaju sačuvanih spisa o
presjeku stošca i valjka i izgubljenog kome-

tara o presjeku stošca uz Apolonija iz Perge.

● *O presjeku stošca* (Περὶ κώνου τομῆς),
O presjeku valjka (Περὶ κυλινδρου τομῆς)
○ komentar uz Apolonijevo djelo *Stošci*

SIKUL Flak (Siculus Flaccus), 2.st. Rimski
gromatik, autor opsežnog djela o mjemištvu
pod naslovom *O položaju polja* s posebnim
osvrtnom na Italiju.

● *O položaju polja* (*De condicionibus
agrorum*)

SIMON (Σίμων), 5/4.st.pr.n.e. Grčki pisac,
autor knjige o jahačkoj vještini. Dvapat ga
citira Ksenofont u svom istoimenom djelu.

○ *O jahačkoj vještini* (Περὶ ἱππικῆς)

SKILAK (Σκύλαξ), 6.st.pr.n.e. Grčki more-
plovac i geograf rodom iz Karijande u Kariji.
Po nalogu perzijskog kralja Darija I poduzeo
je između 519. i 515. pr.n.e. istraživačku
ekspediciju od ušća Inda do Sueza oplovnivši
Arapski poluotok. Njegovim izvještajima s
tog putovanja, iz kojih su nam sačuvani frag-
menti, koristili su se Hekatej i Herodot.
Osim toga sastavio je nekoliko peljara po
Sredozemnom moru. U nikakvoj vezi sa
spomenutim S. nije jedan opis mediteranske
obale iz 4.st.pr.n.e., tzv. *Pseudo-Skilak*.

● *Plovidba oko Heraklovihi stupova* (Περὶ-
πλους τῶν Ἡρακλέους στηλῶν), *Putovanje*
(Γῆς περίοδος)

○ *Djela Heraklida kralja Milase* (Τὰ κατὰ
τὸν Ἡρακλείδην τὸν Μυλασσῶν βασιλέα)

SKIMNO (Σκύμνος), 2.st.pr.n.e. Grčki geo-
graf s Hija, autor putopisa o dijelovima
Evrope, Azije i Afrike. Jedan opis evropske
obale u 742 jamba i jedan opis obale Crnoga
mora s kraja 1.st.pr.n.e., tzv. *Pseudo-
-Skimno*, ne pripadaju njemu.

● *Opis zemalja* (Περίγησις)

SOKRAT (Σωκράτης). Grčki alkemičar iz
nepoznata vremena. Zajedno s Dionisijem
sastavio je jedan spis magijskog karaktera o
kamenju iz kojega su sačuvani fragmenti.

● *Sokratov i Dionisijev spis o kamenju*
(Σωκράτους καὶ Διονυσίου περὶ λίθων)

SOSIGEN (Σωσιγένης), 2.st.pr.n.e. Grčki
astronom i filozof iz Aleksandrije. Bio je
učitelj Aleksandra iz Afrodizijade. Iz njego-
ve kritike sfere teorije Eudoksa iz Knida
koristio je neke izvatke Simplikije u svom

komentaru uz Aristotelovo djelo *O nēbu*. Pod Cezarovim nadzorom izvršio je reformu rimskog kalendara.

○ nepoznato

STACIJE Seboz (Staius Sebosus). Rimski prirodosnanstvenik, možda iz Augustova vremena. Poduzimao je opsežna putovanja i pisao o svakojakim čudnovatostima. Njegovim se materijalom koristio Plinije Stariji.

○ nepoznato

STADIASMUS MARIS MAGNI. Anonimno djelo, vjerojatno iz 4.st., pisano na grčkom jeziku koje sadržava temeljit opis Sredozemnog mora. Djelo obiluje praktičnim uputama i za razliku od drugih sličnih peljara donosi točne udaljenosti u stadijima između pojedinih opisanih mjesta po čemu je i dobilo svoj naslov.

○ *Mjerenje Velikog mora po stadijima* (Σταδισμὸς τῆς Μεγάλης θαλάσσης)

STEFAN iz Bizanta (Στέφανος), 6.st. Grčki geograf i gramatičar, autor opsežnog geografskog leksikona pod naslovom *Narodne znamenitosti*. Iz djela, koje je bilo napisano u preko pedeset knjiga, sačuvani su pojedini fragmenti kod Konstantina Porfirogeneta, te sažetak koji je sastavio gramatičar Hermolaj. U leksikonu su alfabetskim redom donijeti točni nazivi mjesta, zatim etimologija naziva pa geografski smještaj, povijesni podaci, navodi o značajnim ličnostima koje su ondane porijeklom ili su tamo djelovale i na kraju razni literarni podaci.

● *Narodne znamenitosti* (Ἐθνικά)

STRABON (Στράβων), 63.pr.n.e. – 19.n.e. Grčki geograf i povjesničar rodom iz Amaseje na Pontu. Studirao je i dugo živio u Rimu, odakle je kretao na mnogobrojna putovanja. Proputovao je Malu Aziju, Egipat, Grčku i stigao do Etiopije. Isticao je da čitav Mediteran poznaje po vlastitu viđenju. Glavno S. djelo *Geografija* (u 17 knjiga) sačuvano je, ali s lakunama. S. namjera bila je da opiše sav tadašnji poznati svijet. U prve dvije knjige donosi pregled općih geografskih pitanja, u 3–10. opisuje Evropu, 11–16. Aziju i u 17. Afriku. Osim vlastitim viđenjem, koje naravno nije moglo biti sveobuhvatno, poslužio se djelima starijih autora (Eratostena, Polibija, Posidonija, Artemidora i dr.). Osim

geografskih S. donosi mnogo podataka o povijesti, književnosti, umjetnosti i mitologiji. Premda često nedovoljno kritično, S. djelo je jedan od glavnih izvora za poznavanje antičke geografije (između ostalog npr. prvi cjelovitiji opisi Britanije i Germanije). Autor je i jednog izgubljenog povijesnog djela koje se nastavljalo na Polibijevu *Historiju*.

● *Geografija* (Γεωγραφικά)

○ povijesno djelo

SULPICIJE Gal, Gaj (Gaius Sulpicius Gallus), 2.st.pr.n.e. Rimski političar, astronomski obrazovan, kao sudionik bitke kod Pidne predvidio je pomrčinu Mjeseca 21.6.168.pr.n.e. čime je umirio uznemirenu vojsku. Prema navodu Plinija Starijeg sastavio je jedan astronomski spis.

○ nepoznato

T

TEETET (Θεαιτήτος), 5/4.st.pr.n.e. Grčki matematičar iz Atene. Bio je učenik i prijatelj Platonov i jedno od glavnih lica istoimenog Platonova dijaloga. Bavio se iracionalnim brojevima, a pripisuje mu se i učenje o pet jedino mogućih pravilnih tijela. Smatra se utemeljiteljem stereometrije.

○ nepoznato

TEODOR iz Kirene (Θεόδωρος), 5.st.pr.n.e. Grčki matematičar, bavio se iracionalnim brojevima. Bio je učitelj Teeteta i Platona koji ga je uvrstio kao jedno od glavnih lica u dijalog *Teetet*.

○ nepoznato

TEODOSIJE iz Bitinije (Θεοδόσιος), 2/1.st. pr.n.e. Grčki matematičar i astronom. U izgubljenom djelu *Sferna geometrija* dao je potpun prikaz sferne geometrije. Njegova dva astronomska spisa, o duljini dana i noći i o položaju zvijezda, sačuvana su u latinskom prijevodu.

● *O položaju zvijezda* (Περὶ οἰκτῶν), *O duljini dana i noći* (Περὶ ἡμερῶν καὶ νυκτῶν)

○ *Sferna geometrija* (Σφαιρικά), *Komentar Arhimedova zadatka* (Ἐπιπέδιμα εἰς τὸ Ἀρχιμήδους ἐφόδιον), *Astrologija* (Ἀστρολογικά), *Nacrti građevina* (Διαγραφαὶ οἰκῶν)

TEON iz Aleksandrije (Θέων), 4.st. Grčki

matematičar i filozof, otac matematičarke Hipatije. Radio je kao učitelj u aleksandrijskom Muzeju. Pisao je djela iz matematike i astronomije, zatim komentare uz *Almagest* Klaudija Ptolemeja i Aratove *Nebeske pojavae*, te izdao Euklidove spise.

● *Komentari uz Ptolemejev Veliki matematički sustav* (Εἰς τὴν τοῦ Πτολεμαίου Μεγάλου σύνταξιν ὑπομνήματα), *Komentari uz Ptolemejeve Priručne tablice* (Ἐπιτομὴ ματα εἰς τοὺς Πτολεμαίου Προχείρους κανόνας)

○ *O znamenjima i motrenju ptica i o graktanju gavranoa* (Περὶ σημείων καὶ σκοπῆς ὀρνέων καὶ τῆς κοράκων φωνῆς), *O vremenu pojavljivanja zvijezda Psi* (Περὶ τῆς τοῦ κυνὸς ἐπιτολῆς) *O poplavi Nila* (Περὶ τῆς τοῦ Νείλου ἀναβάσεως)

TEUDIJE (Θεόδωρος), 4.st.pr.n.e. Grčki matematičar iz Magnezije, sastavio je jedan udžbenik iz geometrije za potrebe Akademije.

○ nepoznato

TEUKAR iz Babilona (Τεύκρος), 1.st. Grčki astrolog rodom iz Babilona u Egiptu. Napisao je jedan spis o sazveždima i znakovima Zodijaka koji mu pripadaju.

● *O sazveždima* (Περὶ τῶν παρανατελλόντων)

TIMAGET (Τιμάγητος). Grčki geograf iz helenističkog vremena, autor spisa *O lukama*, koji je Apoloniju Rođaninu poslužio kao uzorak za 4. knjigu njegovih *Doživljaja Argonauta*.

● *O lukama* (Περὶ λιμένων)

TIMOHARIS (Τιμόχαρις), 3.st.pr.n.e. Grčki astronom, djelovao je u Aleksandriji. Spominje ga Klaudije Ptolemej.

○ nepoznato

TIMOSTEN (Τιμοσθένης), 3.st.pr.n.e. Kao zapovjednik flote Ptolemeja II plovio je duž afričke obale i na temelju vlastita opažanja i podataka iz starijih pisaca napisao je peljar u 10 knjiga kod naslovom *O lukama*, u kojem donosi mnogo informacija o smještaju luka i njihovoj međusobnoj udaljenosti.

● *O lukama* (Περὶ λιμένων)

TRASIJALK (Θρασύλακος), 6/5.st.pr.n.e. Grčki astronom i filozof prirode rodom s

Tasa. Proučavao je poplave Nila i puhanje vjetrova.

○ nepoznato

TREMELIJE Skrofa, Gnej (Gnaeus Tremellius Scrofa), 1.st.pr.n.e. Rimski političar kojeg kao poljoprivrednog stručnjaka navodi Varon u djelu *O zemljoradnji*. Prema Kolumelinu spominjanju T. je sastavio jedan spis s istom tematikom.

○ nepoznato

V

VARON, Marko Terencije (Marcus Terentius Varro), 116 – 27.pr.n.e. Rimski pisac, političar i antikvar svestranog interesa. Napisao je 74 djela s raznih područja nauke, književnosti, filologije i filozofije. Većinu djela poznajemo samo po naslovima i iz oskudnih fragmenata. Jedino potpuno sačuvano V. djelo su *Tri knjige o seoskim poslovima*. Pisano u dijaloškoj formi ono na zanimljiv način, često s duhovitim opaskama, obrađuje razna područja seoskih poslova – ratarstvo, stočarstvo, pčelarstvo, uzgoj riba itd. Građa je brižno sistematski poredana i raščlanjena na pojedine struke i odsjeke. Od ostalih djela prirodoznanstvenog karaktera poznati su nam samo naslovi.

● *Tri knjige o seoskim poslovima (Rerum rusticarum libri tres)*

○ *O morskoj obali (De ora maritima)*, *O obalama (De litoribus)*, *O glibu (De aestuariis)*, *Pomorski dnevnik (Ephemeris navalis)*, *Pomorstvo (Libri navales)*, *O mjerništvu (De mensuris)*

VEGECIJE Renat, Flavije (Flavius Vegetius Renatus), oko 400. Rimski vojni pisac, autor priručnika (u 4 knjige) o vojnoj vještini. U djelu se obrađuju: vojnička organizacija, taktika, načini opsjedanja i vođenje pomorskog rata. Spis je posvećen caru Teodoziju Velikom i odiše patriotskim duhom i brigom za obrambenu moć carstva u vremenima njegove ugroženosti. V. je autor i jedinog sačuvanog rimskog djela s područja veterine pod naslovom *Zbirka postupaka u liječenju mula*.

● *Izvadak vojne vještine (Epitoma rei militaris)*, *Zbirka postupaka u liječenju mula (Digestorum artis mulomedicinae libri)*

VETIJE Valent (Vettius Valens), 2.st. Grčki astrolog iz Antiohije, autor jednog astrološkog udžbenika u 9 knjiga s mnogo praktičnih uputa i horoskopa, osobito popularnog u bizantsko vrijeme.

● *Antologije* (Ἀνθολογίαι)

VIBIJE Sekvestar (Vibius Sequester), 4. ili 5.st. Rimski geograf, sastavio je za svoga sina Vergilijana priručnik u kojem su alfabetskim redom bili navedeni i komentirani geografski pojmovi (gradovi, narodi, zemlje, planine, mora, rijeke itd.) uzeti iz djela rimskih pjesnika Vergilija, Ovidija, Lukana i Silija Italika.

● *Leksikon rijeka, izvora, jezera, gajeva, močvara, planina i naroda* (*De fluminibus fontibus lacubus nemoribus paludibus montibus gentibus per litteras*)

VINDONIJE Anatolije (Vindonius Anatholius), 4.st. Napisao je jedan spis u 12 knjiga o zemljoradnji koji predstavlja zbirku ekscerpata iz sličnih djela.

● *Zbirka ratarskih poslova* (Συναγωγὴ γεωργικῶν ἐπιτηδεύματων)

VIPSANIJE Agripa, Marko (Marcus Vipsanius Agrippa), oko 63–12.pr.n.e. Rimski političar i vojskovođa, blizak Augustov prijatelj i njegov zet. Kao zapovjednik Augustove vojske pobijedio je između ostalog Seksta Pompeja (36.pr.n.e.) i Marka Antonija (32. i 31.pr.n.e.). Pod njegovim nadzorom obnovljeni su rimski vodovodi i sagrađen Panteon. Zasnovač je kartu svijeta i za njeno objašnjenje sastavio komentare geografskog karaktera koji su se osnivali na

grčkim izvorima (Eratosten) i na rezultatima zvaničnih mjerenja. Pretpostavlja se da je na temelju A. karte svijeta napravljena poznata „Tabula Peutingeriana“ iz 13. st.

● *Geografski komentari* (*Commentarii geographici*)

○ *Komentari o vodama* (*Comentarii de aquis*), *O svom životu* (*De vita sua*), *Govor o upotrebi ploča i znakova* (*Oratio de tabulis signisque publicandis*)

VITRUVIJE Ruf (Vitruvius Rufus). Rimski pisac iz nepoznatog vremena, uz Epafrodita poznat kao autor spisa koje sadrži tzv. *Corpus gromaticorum*, zbirka tekstova o mjerenju zemlje s geometrijskim i aritmetičkim zadacima i njihovim rješenjima. Atribucija pojedinih tekstova svakom od ova dva autora potpuno je nesigurna.

● tekstovi u *Corpus gromaticorum*

Z

ZENODOR (Ζηνόδωρος), 2.st.pr.n.e. Grčki matematičar, bavio se problemom kruga i kugle. Izvatke iz njegova djela *O jednakim opsezima* sačuvao je Teon iz Aleksandrije u svom komentaru uz *Almagest* Klaudija Ptolomeja.

● *O jednakim opsezima* (Περὶ ἰσομέτρων σχημάτων)

ZOSIM iz Panopola (Ζώσιμος), 4.st. Grčki alkemičar, prvi poznati predstavnik ove struke. Napisao je djelo o alkemiji u 28 knjiga koje nam se sačuvalo u dijelovima.

● fragmenti spisa o alkemiji

101

ERRATA

Tehničkom greškom u br. 26 L&G izostale su oznake stupnja sačuvanosti djela pojedinih autora. U prilogu donosimo te oznake onim redom kojim su se trebale pojaviti u leksikonu.

MARKELIN

●

MECIJE TARPA, Sprije

○

MENANDAR iz Laodikeje

●

MARKOMAN

●

MEGAKLID

●

MERID

●

METODIJE

○

MINUKIJAN (Stariji)

○

○

MINUKIJAN (Mlađi)

●

MOLON

○

○

MUNATIJE

○

NEOPTOLEM

○

NEOTEL

○

NIKANDAR iz Tijatire

○

NIKANOR iz Aleksandrije

○

○

NIKANOR iz Kirene

○

NIKOLAJ iz Mire

○

○

NIZ

○

NONIJE Marcel

○

OKTAVIJE Lampadion, Gaj

○

OR

○

ORBILIJJE Pupil, Lucije

○

ORION

○

○

PALAMED

○

○

PAMFIL iz Aleksandrije

○

○

PAPIRIJAN, Kvint

○

PARMENISK

○

PAUSANIJA

○

PERI KOMODIAS

○

PERI SHEMATON

○

PLACID

○

PLATONIJE

○

PLOCIJE Gal, Lucije

○

POL

○

○

POLIDEUKO, Julije

○

POMPEJ

○

POMPONIJJE Marcel, Marko

○

POMPONIJJE Porfirion

○

PRISCIJAN

○

PROKLO

○

○

PTOLEMEJ Epitet

○

PTOLEMEJ Pindarion

○

PTOLEMEJ iz Askala

○

REMIJE, Palemon, Kvint

○

○

RETORIKA ZA HERENIJA.

○

RUF iz Perinta

○

○

RUFIN iz Antiohije

○

RUTILIJE Lupo, Publije

○

SALUSTIJE

○

SANTRA

○

SELEUK HOMERIK

○

SERGIJE

○

SERGIJE ANAGNOST

○

SERVIJE

○

SEVIJE NIKANOR

○

SIMAH

○

SINIJE KAPITON

○

SKITIN

○

SKRIBONIJE AFRODIZIJE

○

STABERIJE EROT

○

STATILIJE MAKSIM

○

STESIMBROT

○

STILON PREKONIN, Lucije Elije

○

SUDA

○

SULPICIJE APOLINAR, Gaj

○

○

SULPICIJE VIKTOR

○

TEETET

○

TELEF

○

TERENCIJAN MAURO

○

TERENCIJE SKAURO, Kvint

●

○

TEODOR iz Bizantija

○

TEODOR iz Gadare

○

TEODOSIJE iz Aleksandrije

●

TEON, Elije

●

○

TEON iz Aleksandrije

○

TIBERIJE

●

○

TIMAHIDA

○

TIMEJ

●

TIMOTEJ iz Gaze

●

TIRANION MLADI

○

TIRANION STARIJI

○

TIRON, Marko Tulije

○

TISIJA

○

TRASIMAH

○

TRIFON

●

○

TROIL

●

ULPIJAN

○

VALERIJE PROB, Marko

●

○

VALERIJE SORAN, Kvint

○

VARON, Marko Terencije

●

○

VELIJE LONGO

●

○

VERGINIJE FLAV

○

VERIJE FLAK

●

○

VETIJE AGORIJE PRETEKSTAT

○

VETIJE FILOKOM

○

VIKTORIN, Maksim

●

VOLKACIJE SEDIGIT

●

○

ZENOBIJE

●

ZENOBIJE

●

ZENODOR

○

ZENODOT iz Aleksandrije

●

ZENODOT iz Efeza

○

ZENODOT iz Mala

○

ZENON iz Atene

○

ZENON iz Kitija

○

ZONEJ

○

ZOSIM iz Gaze ili Askalona

○